

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»
Факультет соціальних наук та соціальних технологій

кафедра політології

ТРАНСФОРМАЦІЇ АПАРАТУ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ: ВІД
СЕКРЕТАРІАТУ ДО ОФІСУ (14 ЖОВТНЯ 2005 Р. – 31 ГРУДНЯ 2024 Р.)

дипломна робота
на здобуття академічного звання бакалавра політології
студентки Демченко Дарини Олегівни

Науковий керівник Кармазіна М.С
Доктор політичних наук, професор

Робота допущена до захисту в ДЕК рішенням кафедри політології
протокол №__ від _____ 20__ р.
Завідувач кафедри _____

Київ – 2025 р.

ЗМІСТ

Вступ	3–6
Розділ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження.....	7–25
1.1. Огляд літератури за темою дослідження.....	7–11
1.2. Аналіз джерельно-документальної та емпіричної бази	12–15
1.3. Концептуалізація поняття «апарат президента» та визначення місця інституту в системі державних органів влади	15–24
Висновки.	24–25
Розділ 2. Трансформації апарату президента України.....	26–60
2.1. Секретаріат Президента України: формування постреволуційної моделі (2005 – 2010 рр.)	26–33
2.2. Адміністрація Президента України в контексті політичної централізації (2010 – 2019 рр.)	33–48
2.3. Офіс Президента України: між інституційною спадкоємністю і новим курсом (2019 – 2024 рр.)	48–59
Висновки	59–60
Висновки	61–64
Список використаних джерел і літератури.....	65–81
Анотація	82–83

ВСТУП

Із моменту незалежнення України в 1991 р. президент залишається одним із ключових чинників формування державної політики, організаційне забезпечення якого реалізується завдяки апарату. Апарат президента України функціонує на підставі частини 28 статті 106 Конституцією України, згідно з яким президент «створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та допоміжні органи і служби»¹. Разом із тим важливо зазначити, що він не передбачений Конституцією як окремий орган і не має чітко визначеного статусу. Відповідно, формальний та практичний аспекти діяльності відрізняються і зумовлюють потребу зрозуміти, яке місце займає апарат президента в системі державних органів влади та як змінюється інституційна логіка залежно від політичної кон'юнктури.

Актуальність дослідження. По-перше, апарат президента України є малодослідженим феноменом, що знаходиться поза межами формального адміністративного регулювання і потребує дослідження практичних аспектів.

По-друге, протягом 2005 – 2024 рр. він зазнав неодноразових трансформацій, які відображали глибші політичні зміни та боротьбу між інституціоналізацією та персоналізацією влади, відповідно, виникає необхідність простежити логіку та наслідки цих змін для балансу влад й ефективності управління.

По-третє, повномасштабна війна Російської Федерації проти України від 24 лютого 2022 р. актуалізувала питання адміністративної правосуб'єктності апарату президента, тому важливо з'ясувати, якими були особливості його функціонування як суб'єкта публічного адміністрування із залученням до здійснення заходів в умовах правового режиму воєнного стану.

¹ Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

Об'єкт дослідження: апарат президента України, представлений Секретаріатом (2005 – 2010 рр.), Адміністрацією (2010 – 2019 рр.) та Офісом (2019 – 2024 рр.) Президента України.

Предметом дослідження є трансформаційні процеси, яких зазнав апарат президента в хронологічних рамках дослідження.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 14 жовтня 2005 р., що є датою затвердження Положення про Секретаріат Президента України Указом №1425/2005, до 31 грудня 2024 р. Вибір 2005 р. як початкової межі зумовлений якісною зміною моделі апарату після Помаранчевої революції, оскільки тоді була здійснена спроба реформувати апарат у напрямку відкритості, горизонтальності й технократичності.

Мета дослідження: з'ясувати, які трансформації апарату Президента України відбулися впродовж обраних хронологічних меж.

Досягненню мети передуює виконання наступних **завдань**:

1. Охарактеризувати літературу за темою та проаналізувати джерельно-документальну та емпіричну базу.
2. Концептуалізувати поняття «апарат президента» та визначити його місце в системі державних органів влади.
3. Дослідити особливості діяльності Секретаріату Президента України як апарату Президента В. Ющенка, зокрема необхідно оцінити правову основу його функціонування та укази про створення, організаційну структуру, чисельність, функції; управлінські стратегії керівників; виклики та критику діяльності.
4. Розкрити суть трансформацій апарату президента, що відбулися після президентських виборів 2010 р., в ході яких перемогу здобув В. Янукович. Також необхідно проаналізувати зміни, які спіткали апарат після обрання П. Порошенка главою держави в 2014 р., зокрема зміну управлінської стратегії.

5. Охарактеризувати сильні та слабкі сторони трансформацій, що відбулися в апараті глави держави в умовах повномасштабного вторгнення.

Методологія дослідження базується на новому інституціоналізмі (історичному, нормативному та організаційному підходах), що дозволяє розширити аналітичні рамки та вийти за межі формальної структури, натомість охопити й неформальні практики, логіку змін, розриви в інституційному розвитку. Крім того, ми використали *метод порівняльного аналізу* в процесі співставлення різних конфігурацій апарату президента, *метод якісного та кількісного контент-аналізу* нормативних актів та публічних висловлювань ключових акторів. Під час аналізу літератури за темою дослідження було застосовано *метод класифікації*, який передбачає групування й розмежування об'єктів на основі спільних і відмінних ознак.

Джерельно-емпіричну базу дослідження становлять Конституція України², рішення Конституційного Суду (Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним поданням 68 народних депутатів України № 11-рп/2010³, Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним поданням 252 депутатів України № 20-рп/2010⁴, укази президентів України (Указ Президента України № 1445/2005⁵, Указ Президента № 65/2006⁶, Указ Президента України № 265/2010⁷, Указ Президента України № 504/2010⁸,

² Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 68 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини шостої статті 83 Конституції України, частини четвертої статті 59 Регламенту Верховної Ради України стосовно можливості окремих народних депутатів України брати безпосередню участь у формуванні коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-10#Text>

⁴ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про внесення змін до Конституції України" від 8 грудня 2004 року N 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-10#Text>

⁵ Про створення Секретаріату Президента України : Указ Президента України від 14.10.2005 № 1445/2005 : станом на 30 листоп. 2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1445/2005#Text>

⁶ Про внесення змін до деяких указів Президента України щодо Секретаріату Президента України : Указ Президента України від 02.10.2006 № 814/2006. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/814/2006>

⁷ Указ Президента України № 265/2010 «Про першочергові заходи із забезпечення діяльності Президента України» від 25 лют. 2010 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2652010-10157>

Указ Президента України № 571/2010⁹, Указ Президента України № 592/2014¹⁰, Указ Президента України № 656/2014¹¹, Указ Президента України № 826/2014¹², Указ Президента України № 417/2019¹³, Указ Президента України № 436/2019¹⁴), результати соціологічних опитувань¹⁵ та аналітичні звіти міжнародних організацій¹⁶.

Структура кваліфікаційної роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, що включають в себе шість підрозділів, висновку, списку використаної літератури та джерел, анотації.

⁸ Указ Президента України № 504/2010 «Про Положення про Адміністрацію Президента України» від 9 квітня 2010 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5042010-10423>

¹⁰ Указ Президента України № 592/2014 «Питання Адміністрації Президента України» від 14 лип. 2014 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5922014-17458>

¹¹ Указ Президента України № 656/2014 «Про Уповноваженого Президента України у справах кримськотатарського народу» від 20 серп. 2014 р. офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6562014-17554>

¹² Указ Президента України № 826/2014 «Питання Ради з питань судової реформи». Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8262014-17896>

¹³ Указ Президента України № 417/2019 «Питання забезпечення діяльності Президента України» від 20.06.2019. Офіційне інтернет-представництво. Президент України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4172019-27609>

¹⁴ Указ Президента України № 436/2019 «Про Положення про Офіс Президента України» від 25 черв. 2019 р. офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4362019-27681>

¹⁵ Україна-2014: соціально-економічна криза та пошук шляхів реформування. Експерти про стан і перспективи економіки. Громадяни про ситуацію у країні, про владу, її підтримку і відповідальність. Центр Разумкова. Київ. 2014. 60 с. URL: https://razumkov.org.ua/upload/2014_Ekonomika_crv.pdf

¹⁶ Freedom House. Sounding the Alarm Round 2: Protecting Democracy in Ukraine. David J. Kramer, Robert Nurick, Damon Wilson, Evan Alterman. Washington, D.C.: Freedom House, 2012. 24 с. URL: <https://freedomhouse.org/sites/default/files/Ukraine%202012%20English%20FINAL.pdf>

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Завданням розділу полягає в тому, щоб здійснити огляд літератури й аналіз джерельно-документальної бази за темою дослідження, а також концептуалізувати поняття «апарат президента» й визначити його місце в системі державних органів влади.

1.1. Огляд літератури за темою дослідження

Завданням, що розв'язується у підрозділі, є огляд літератури за темою кваліфікаційної роботи.

Апарат президента є предметом дослідження багатьох науковців у сфері політології, права, державного управління, відповідно, знаходимо велику кількість вітчизняних та зарубіжних праць. Подібний резонанс зумовлений відсутністю одностайного підходу до його дослідження, тому серед такого обсягу матеріалів нами було взято до уваги насамперед праці, що присвячені комплексному аналізу інституту, які допоможуть збагнути суть апарату президента, чим він представлений та його місце в системі державних органів влади.

Ю. Полякова здійснила аналіз апарату президента України як особливої організаційної системи, правовий статус якої залишається нерегульованим, а також акцентує на виключно допоміжній природі¹⁷. Н. Рибалка розділяє цей погляд і наголошує, що організація апарату глави держави відбувалася, виходячи за межі Конституції України. І. Бодрова розширює це осмислення та пропонує класифікувати допоміжні органи на постійні, тимчасові, колегіальні та одноосібні, таким чином, вносить апарат президента України у відповідну систему координат¹⁸. Колективне дослідження Ю. Битяк, С. Серьогіної та І. Бодрової пропонує порівняльно-правовий аналіз українського та зарубіжного досвіду, що дозволяє твердити про особливу природу апарату

¹⁷ Полякова Ю. Загальна характеристика системи апарату Президента України, його структура та ознаки. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 5. С. 47–49. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/483520>

¹⁸ Бодрова І. Система допоміжних органів при Президентіві України. Проблеми законності. 2013. Вип. 123. С. 94–101. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2013/1/Bodrova_94.pdf

президента України¹⁹. В. Сухонос наводить історичні приклади реалізації функцій президентів України в різні роки, що дозволяє здійснити подальший аналіз трансформації апарату президента України²⁰.

Серед вітчизняних науковців, які систематично досліджували особливості апарату президента України, є О. Зозуля, який здійснив конституційно-правове осмислення інституту, враховуючи юридичний, інституціоналізований та бюрократичний підходи. Зокрема, у своїй монографії він намагається вивести власну концепцію, яка наближає до релевантного осмислення суті та місця апарату президента в системі державних органів влади²¹. Також О. Зозуля присвятив низку праць дослідженню трансформаційних процесів апарату президента України. Зокрема, він дослідив особливості правової бази функціонування Секретаріату та Адміністрації Президента України часів Президента В. Януковича, а також здійснив порівняльно-правовий аналіз апаратів президента в Польщі, США, Франції, Німеччині²².

Для розуміння природи та логіки функціонування такого суперечливого інституту як апарат президента важливим є залучення зарубіжних джерел. У контексті порівняння з міжнародним досвідом нами було взято працю Г. Рельєа, яка надає огляд історії, структури та особливості функціонування Виконавчого офісу Президента США, що становить цінне джерело для компаративістики²³. Також важливою, на наш погляд, є праця Дж. Абербаха та Б. Рокмана, у якій, досліджуючи еволюцію апарату Президента США, автори підкреслюють складну мережеву структуру інституту, ефективність

¹⁹ Битяк Ю., Сербьогіна С., Бодрова І. Правове регулювання організації та діяльності апарату глави держави: зарубіжний та вітчизняний досвід. Серія «Наукові доповіді». Вип. 6. Харків. 2012. С. 27

²⁰ Сухонос В. Механізм реалізації функцій глави держави: монографія. Суми. 2016. 192 с. URL: https://biem-sumdu-edu-ua.webpkgcache.com/doc/-/s/biem.sumdu.edu.ua/images/stories/docs/K_DPD/Mehanizm_realizacii_funkcij_golovi_derzavi.pdf

²¹ Зозуля О. Конституційно-правовий статус Адміністрації Президента України: монографія. Харків. 2014.

²² Зозуля І., Зозуля О. І. Нормативно-правові засади діяльності Секретаріату Президента України. Форум права. № 2. 2006. С. 53–63. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/91098154-051e-4d32-8be1-b4c95700b3ba/content>

Зозуля О. І. Особливості конституційно-правового статусу Канцелярії Президента Республіки Польща. Форум права. № 3. 2015. С. 85–91. URL: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1145871>

²³ Relyea, H. C. The Executive Office of the President: A Historical Overview. Congressional Research Service. 2008.

якої залежить не тільки від юридичної регламентації, а й від взаємодії акторів в адміністративній площині, що важливо для розгляду апарату президента України як функціонального поля²⁴. Також автори виділяють чотири аналітичні образи, що репрезентують уявлення про відносини між політичними керівниками, тобто обраними посадовцями, та професійною бюрократією. Згідно з першим образом, який розгортається навколо чистої дихотомії «політика-адміністрація», політики ухвалюють рішення, а бюрократи їх виконують. Згідно з другим образом, бюрократи забезпечують експертизу, а політики формують політику, враховуючи інтереси виборців. Його можна описати дихотомією «факти-інтереси». Згідно з третім образом, і політики, і бюрократи взаємодіють у процесі ухвалення рішень: політики мобілізують, а бюрократи стабілізують. Автори називають цей образ «енергія-рівновага». Четвертий аналітичний образ є гібридним, оскільки розмиває межі між політичними та адміністративними функціями, що зумовлює появу політичних адміністраторів й адміністративних політиків. Ця класифікація має скоріше еволюційний характер, оскільки автори припускають поступову дифузію цих ролей, однак її не слід розуміти як обов'язково хронологічну шкалу, а скоріше як аналітичну канву, яка допоможе нам в аналізуванні трансформацій апарату в українському контексті²⁵. С. Воршоу актуалізує ідею, що президентський апарат – це гнучке управлінське середовище, яке адаптується до стилю президента. Такий погляд стає цінним для аналізу зміни адміністративної та функціональної логіки інституту в Україні²⁶. С. Гесс приділяє у своїй праці значну увагу проблемі балансу між політичними радниками та професійними держслужбовцями, а також впливу структури апарату на ухвалення рішень²⁷. Завдяки такому погляду можемо пояснити внутрішню

²⁴ Aberbach, J. D., & Rockman, B. A. *In the Web of Politics: Three Decades of the U.S. Federal Executive*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press. 2000. 360 с.

²⁵ Aberbach, J. D., Putnam, R. D., & Rockman, B. A. *Bureaucrats and Politicians in Western Democracies*. Cambridge, Massachusetts; London: Harvard University Press, 1981. 322 с.

²⁶ Warshaw, S. A. *The White House Staff: Inside the West Wing and Beyond*. Boulder, CO: Westview Press. 2000. 264 с.

²⁷ Hess, S. *Organizing the Presidency*. 3rd ed. Washington, D.C.: Brookings Institution Press. 2002. 240 с.

логіку апарату президента України, у якій співіснують як формальні, так і неформальні центри впливу.

Ураховуючи момент, що здебільшого діяльність апарату президента України в різні періоди регламентувалася окремими указами президентів, ми взяли до уваги статті та аналітичні оцінки, які проливають світло на особливості практичної реалізації діяльності інституту. Так, праця В. Пашкова та О. Хомерікі є корисною для розуміння залежності логіки організації апарату президента від типу політичного режиму, а також для пояснення інституційної нестабільності цього органу в умовах частих змін владних конфігурацій²⁸. Монографія В. Денисенка зосереджена безпосередньо на каденції В. Януковича та дозволяє проаналізувати, яку роль відіграла Адміністрація Президента у зміні політичного режиму від демократичного до авторитарного²⁹. У подальшому розглянути апарат президента як ключовий інструмент політичного режиму, де позірність демократичної структури співіснує з олігархічними практиками, дозволяє звіт М. Мінакова та М. Роянського³⁰. У контексті аналізу традиційних практик апарату президента України важливою є праця Дж. Лафа, який досліджує інституційно вкорінену модель кланового капіталізму, яка диктує діяльність публічної влади в Україні, у тому числі й апарат Президента України³¹.

Важливими є результати досліджень, проєктів, реалізованих аналітичними центрами. Зокрема нашу увагу привернули напрацювання Українського центру економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова (далі – Центр Разумкова), у яких здійснено аналіз політичної ситуації в

²⁸ Пашков В., Хомерікі О. Політико-режимні трансформації в Україні (1991-2019): Біг по колу на шляху до демократії. Вісник національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. 2023. № 1(56). URL: <http://fil.nlu.edu.ua/article/view/274020>

²⁹ Денисенко В. І. Формування та функціонування в Україні політичного режиму Віктора Януковича (2010–2014 рр.): монографія. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 878 с. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/dis/01_2021/Denisenko_monogr.pdf

³⁰ Minakov, M., Rojansky, M. Democracy in Ukraine: Are We There Yet? Kennan Cable No. 30. January 2018. Wilson Center. URL: https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/kennan_cable_30_-_rojansky_minakov.pdf

³¹ Лаф Дж. Система кланового капіталізму в Україні: Складність демонтажу «системи». Дослідницький звіт. Лондон: Chatham House. 2021. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2021-11/2021-07-01-ukraine-crony-capitalism-ukrainian-lough.pdf>

Україні протягом хронологічного періоду, обраного для дослідження. Це журнали серії «Національна безпека та оборона»^{32 33}, а також щорічні аналітичні підсумки та прогнози, викладені у виданнях «Україна – 2014: соціально-економічна криза та пошук шляхів реформування»³⁴, «Україна 2014 – 2015: долаючи виклики (аналітичні оцінки)»³⁵, «Україна 2016 – 2017: ознаки прогресу та симптоми розчарування (аналітичні оцінки)»³⁶.

У процесі дослідження нами було використано в тому числі матеріали українських та закордонних медіа: видання «Радіо Свобода», «Європейська Правда», «Українська Правда», «BBC NEWS», «Politico». У зазначених публікаціях містяться сюжети про реалізацію політики президентів та участь апарату в ній, зокрема випадки, які цікаві нам з точки зору доведення трансформацій, що відбулися протягом зазначених хронологічних меж дослідження.

Вищезазначене дозволяє твердити, що дослідження, проведені вітчизняними та зарубіжними науковцями, мають високий рівень новизни та є актуальними, що робить їх цінною теоретичною основою для подальшої аналітичної роботи. Наукова база дослідження складається з праць, присвячених тематиці роботи, що створює підґрунтя для формування власних висновків, які буде запропоновано в наступних розділах роботи. До уваги ми взяли й результати досліджень про діяльність апарату президента в Україні, проведені аналітичними центрами, а також матеріали, опубліковані в медіа,

³² Парламентаризм, парламент і парламентські вибори 2012 року. Національна безпека і оборона. Центр Разумкова. № 7-8 (136-137). Київ. 2012. С. 11. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD136-137_2012_ukr.pdf

³³ Перший рік діяльності нової влади: наміри, дії, результати. Національна безпека і оборона. Центр Разумкова. № 12 (128). Київ. 2011. 88 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD121_2011_ukr.pdf

³⁴ Україна-2014: соціально-економічна криза та пошук шляхів реформування. Експерти про стан і перспективи економіки. Громадяни про ситуацію у країні, про владу, її підтримку і відповідальність. Центр Разумкова. Київ. 2014. 60 с. URL: https://razumkov.org.ua/upload/2014_Ekonomika_crv.pdf

³⁵ Якименко Ю., Биченко А., Замятін В. та ін. Україна 2014–2015: долаючи виклики (аналітичні оцінки). Київ: Центр Разумкова, 2015. 56 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2014-2015_Pidsumky.pdf

³⁶ Справжній переворот в Україні відбувся у 2010 році. Центр Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/komentari/spravzhnii-perevorot-v-ukraini-vidbuvsia-u-2010-rotsi-musiika#:~:text=,%20сказав%20Мусіяка>

³⁶ Україна 2016-2017: ознаки прогресу та симптоми розчарування (аналітичні оцінки). Центр Разумкова. Київ. 2016. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2016-2017_Pidsumky.pdf

що безпосередньо стосуються завдань кваліфікаційної роботи та, за нашим переконанням, посприяли розв'язанню завдання.

1.2. Аналіз джерельно-документальної та емпіричної бази

Завданням, яке розв'язується в підрозділі 1.2., є аналіз джерельно-документальної та емпіричної бази, необхідної для дослідження обраної теми.

Головним джерелом визначення місця апарату президента в системі державних органів влади стала Конституція України. Основною підставою формування апарату президента є п. 28 ч. 1 ст. 106 Конституції України. Згідно з наведеним пунктом, Президент України «створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби»³⁷.

Важливо зазначити, що будь-які явища та процеси, які стосувалися утворення, організації діяльності, визначення структури, регулювалися окремими указами президентів України. Відповідно, нами було здійснено комплексний аналіз значного обсягу документів, який проливає світло на особливості функціонування апарату президента в різні періоди протягом зазначених хронологічних меж. Указ Президента України № 1445/2005³⁸ регламентує утворення Секретаріату за каденції В. Ющенка. Цей акт супроводжував ряд додаткових документів, які так чи інакше регламентували роботу Секретаріату: Розпорядження Президента України № 1088/2005 встановлювала граничну чисельність штату³⁹, згідно з Указом Президента № 65/2006, утворили Головну комунікаційну службу, відновили окремий підрозділ радників Президента України⁴⁰, утворили Головну службу з питань

³⁷ Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>

³⁸ Про створення Секретаріату Президента України : Указ Президента України від 14.10.2005 № 1445/2005 : станом на 30 листоп. 2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1445/2005#Text>

³⁹ Про граничну чисельність працівників Секретаріату Президента України : Розпорядж. Президента України від 10.03.2005 № 464/2005-рп : станом на 10 черв. 2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/464/2005-рп#Text>

⁴⁰ Про внесення змін до деяких указів Президента України щодо Секретаріату Президента України : Указ Президента України від 02.10.2006 № 814/2006. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/814/2006>

діяльності правоохоронних органів⁴¹. Так само ми здійснили аналіз процесу реорганізації Секретаріату в Адміністрацію Президента із приходом до влади В. Януковича. У цьому контексті важливими є Указ Президента України № 265/2010⁴², Указ Президента України № 504/2010⁴³, Указ Президента України № 571/2010⁴⁴, Указ Президента України № 352/2011⁴⁵. Із приходом до влади П. Порошенка апарат президента не зазнав значних трансформацій, проте відхід від попередньої авторитарної моделі було засвідчено Указом Президента України № 592/2014⁴⁶, Указом Президента України № 656/2014⁴⁷, Указом Президента України № 826/2014⁴⁸. Перемога В. Зеленського на президентських виборах віщувала значний ребрединг у здійсненні політики новою владою. Змін зазнав і апарат президента, що засвідчують укази Президента України, зокрема, згідно з Указом Президента України № 417/2019⁴⁹ було змінено Адміністрацію на Офіс, Указом Президента України № 436/2019⁵⁰ закріплено положення про Офіс Президента України. У роботі використані звіти Центральної виборчої комісії щодо президентських виборів 2004 р.⁵¹, 2010 р.⁵², 2014 р.⁵³. та 2019 р.⁵⁴, які дозволяють оцінити

⁴¹ Указ Президента України «Про внесення змін до структури Секретаріату Президента України» №439/2006 від 26 травня 2006 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4392006-4288>

⁴² Указ Президента України № 265/2010 «Про першочергові заходи із забезпечення діяльності Президента України» від 25 лют. 2010 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2652010-10157>

⁴³ Указ Президента України № 504/2010 «Про Положення про Адміністрацію Президента України» від 9 квітня 2010 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5042010-10423>

⁴⁵ Указ Президента України №352/2011 «Деякі питання Адміністрації Президента України» від 5 квіт. 2011 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/352/2011#Text>

⁴⁶ Указ Президента України № 592/2014 «Питання Адміністрації Президента України» від 14 лип. 2014 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5922014-17458>

⁴⁷ Указ Президента України № 656/2014 «Про Уповноваженого Президента України у справах кримськотатарського народу» від 20 серп. 2014 р. офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6562014-17554>

⁴⁸ Указ Президента України № 826/2014 «Питання Ради з питань судової реформи». Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8262014-17896>

⁴⁹ Указ Президента України № 417/2019 «Питання забезпечення діяльності Президента України» від 20.06.2019. Офіційне інтернет-представництво. Президент України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4172019-27609>

⁵⁰ Указ Президента України № 436/2019 «Про Положення про Офіс Президента України» від 25 черв. 2019 р. офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4362019-27681>

⁵¹ Вибори Президента України 2004 року: офіційна сторінка. Центральна виборча комісія. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011.html>

відсоткові співвідношення результатів голосувань. Важливими є ряд законодавчих актів, які допомагають глибше осмислити роль апарату президента в різних контекстах існування. Зокрема, звертаємо увагу на Рішення Конституційного Суду, яке дозволило В. Януковичу повернути Конституцію 1996 р.⁵⁵.

Звіти Єврокомісії допомагають оцінити, який вплив на політичний ландшафт здійснив Секретаріат Президента В. Ющенка⁵⁶. Для оцінки проведення судової реформи, на яку вплинула Адміністрація Президента, ми звернули уваги на офіційні висновки Венеційської комісії щодо проєкту Закону України «Про Конституційний Суд»⁵⁷. Також для розуміння умов, у яких відбувалися президентські вибори 2019 р., вважаємо необхідним навести звіти Місії Бюро демократичних інститутів та прав Людини (БДПІЛ)⁵⁸. У процесі дослідження важливими стали результати соціологічних опитувань, проведених Центром Разумкова, зокрема, що стосуються ставлення українців до інститутів влади та необхідності проведення люстрації⁵⁹.

Таким чином, джерельно-документальна та емпірична база дослідження складається з нормативно-правових документів, які створили підґрунтя для

⁵² Вибори Президента України 17 січня 2010 року. Центральна виборча комісія. Вибори Президента України. URL: https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-prezidenta-ukraini/vibori-prezidenta-ukraini-17-sichnya-2010-roku.html

⁵³ Позачергові вибори Президента України 25 травня 2014 року. Центральна виборча комісія. Вибори Президента України. URL: https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-prezidenta-ukraini/pozachergovi-vibori-prezidenta-ukraini-25-travnnya-2014-roku.html

⁵⁴ Вибори Президента України 2019 року: офіційна сторінка. Центральна виборча комісія. URL: https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-prezidenta-ukraini/vibori-prezidenta-ukraini-2019.html

⁵⁵ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про внесення змін до Конституції України" від 8 грудня 2004 року N 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-10#Text>

⁵⁶ Commission Staff Working Document Accompanying the Communication from the Commission to the Council and the European Parliament "Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2007": Progress Report Ukraine | Refworld. URL: <https://www.refworld.org/reference/countryrep/eucommission/2008/en/61337>

⁵⁷ European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Opinion on the Draft Law on the Constitutional Court of Ukraine, adopted at its 109th Plenary Session (Venice, 9–10 December 2016), No. CDL-AD(2016)034. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)034-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)034-e)

⁵⁸ Вибори президента 31 березня та 21 квітня 2019 року. Місія БДПІЛ зі спостереження за виборами. Остаточний звіт. Варшава, 2019. URL: https://www.cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/2019_osce_pu.pdf

⁵⁹ Україна-2014: соціально-економічна криза та пошук шляхів реформування. Експерти про стан і перспективи економіки. Громадяни про ситуацію у країні, про владу, її підтримку і відповідальність. Центр Разумкова. Київ, 2014. 60 с. URL: https://razumkov.org.ua/upload/2014_Ekonomika_crv.pdf

цілісного аналізу діяльності апарату президента. Зокрема, ми проаналізували статті Конституції України, законопроекти та укази президентів України. До уваги взяли результати соціологічних досліджень, проведених Центром Разумкова, які створили передумови для аналізу співвідношення очікувань виборців із діяльністю, що здійснювалась президентами і їхніми апаратами. На основі наведених джерел у наступному розділі буде проаналізовано динаміку та факти, що підтверджують трансформації в апараті президента та системі державних органів влади загалом.

1.3. Концептуалізація поняття «апарат президента» та визначення місця інституту в системі державних органів влади

Завдання підрозділу 1.3. полягає у визначенні поняття «апарат президента» та окреслення його місця в системі державних органів влади.

Для виконання функцій президента в контексті реалізації його повноважень є необхідним формування допоміжних органів глави держави. Вони можуть різнитися за особовим складом, обсягом компетенції, територією, строком дії, організаційною формою та іншими ознаками допоміжних органів глави держави. Усі ці органи об'єднані спільною метою – забезпечити виконання повноважень президента України, проте проблему вбачаємо у розмежуванні допоміжних органів, якого Конституція, на жаль, не закріплює. Акцентуємо увагу й на тому, що формування допоміжних органів відбувалося непослідовно та ситуативно, відповідно, складність у концептуалізації цього явища полягає і в тому, що в політичній науці загалом не існує єдиного підходу до розуміння сутності апарату глави держави⁶⁰. Здебільшого дослідники розглядають його в контексті ширших категорій – виконавча влада, інститут президентства, публічна адміністрація, організація влади. Це зумовлюється відмінностями політичних систем, історичним досвідом країни, рівнем бюрократизації, статусом глави держави тощо.

Цікаво, що апарат президента викликає суперечності не лише в контексті України, а й у, здавалося б, розвинених демократіях. У цьому контексті

⁶⁰ Зогуля О. Поняття та сутність апарату Президента України. Право і безпеки. 2012. №5 (47). С. 16-20.

пропонуємо розглянути ширше поняття – інституту президентства. Уперше інститут президентства в сучасному розумінні було оформлено в 1787 р. у Сполучених Штатах Америки⁶¹. М. Дженовезе зазначає, що Стаття I Конституції США чітко визначає повноваження Конгресу і регулює діяльність уряду, натомість Стаття II, присвячена виконавчій владі, менш конкретна, повноваження та механізми контролю розмиті та неоднозначні. Це актуально й для українського президентства, оскільки в Конституції України президент не закріплений за жодною з гілок влади, що загалом ускладнює в тому числі і визначення форми правління держави, і повноважень, якими наділяється глава держави. Як зазначив Л. Бориславський у своїй статті⁶², при різних формах правління реалізація повноважень президента неоднакова: десь вони номінальні, десь свідчать про реальну владу. К. Бабенко ствердив, що в проекті Конституції, яка була ухвалена Верховною Радою УРСР 10 червня 1991 р., передбачалось, що Президент є очільником виконавчої влади. У проекті Конституції України, який Верховна Рада винесла на всенародне обговорення у липні 1992 р., теж визначалося закріплення глави держави за виконавчою гілкою влади. У наступних редакціях посади президента та очільника виконавчої влади були розділені⁶³. М. Кармазіна зазначила, що, беручи до уваги західну термінологію, Україна не є президентською республікою, оскільки в такому випадку президент мав очолювати виконавчу владу⁶⁴. М. Рудакевич у тому числі зазначила, що в Україні глава держави не очолює виконавчу владу, хоч і відіграє значну роль в організаційно-кадровій політиці Кабінету Міністрів та й загалом вертикалі влади, тому повинен

⁶¹ Литвин В. Інститут президентства в системі органів державної влади: формальні сфери компетенцій та реальний вплив у політиці. Інституційна (не)спроможність держави в Україні: як розірвати замкнене коло: монографія / кол. авт.: Галина Зеленько (кер., наук. ред.) та ін. Київ. ІПІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2025. 480 с. с. 39-65.

⁶² Бориславський Л. Президентська влада і перспективи її розвитку. Інститут Президента України в системі органів державної влади України: матеріали наукової конференції. 2014. 472 с.

⁶³ Бабенко К. Феномен біцефалізму виконавчої влади в процесі конституційного розвитку України. Шостий апеляційний адміністративний суд. С. 108-122.

⁶⁴ Кармазіна М. Інститут президентства в Україні: стан і перспективи досліджень. Політичний менеджмент №5, 2004. С. 122-136.

сприяти роботі гілок влади як цілісного механізму⁶⁵. У ст. 102 Конституції України містяться такі визначення: «Президент України є главою держави і виступає від її імені. Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина». Спираючись на цю статтю, можемо твердити, що влада президента України походить від влади народу, тобто формально він, дійсно, незалежний від інших органів влади. В. Гапоненко назвала президента арбітром над всією публічною владою⁶⁶, тоді як Л. Бориславський утримався від використання цього терміну та наголосив на особливому самостійному місці президента у системі державної влади⁶⁷. Такої ж думки і В. Шаповал⁶⁸, який ствердив, що теза, згідно з якою президент не входить до жодної з гілок влади, отже, він може виступати в ролі арбітра між ними, не відповідає Конституції. Тож Україна не є ані президентсько-парламентською, ані парламентсько-президентською, оскільки ці поняття констатують поділ влади між двома «центрами», один з яких обов'язково домінує, що не є релевантним в контексті України⁶⁹. О. Майборода використав у своїй статті утверджене визначення української системи як напівпрезиденталізму, або семіпрезиденталізму. Тлумачення цього поняття орієнтується на відомих західних дослідників президентської влади – М. Дюверже та Дж. Сарторі. Перший вкладав у це поняття чергування парламентської та президентської форми правління. Дж. Сарторі розумів це як явище дуалізму. І, хоча семіпрезиденталізм в Україні еволюціонував за обома моделями, у вітчизняній політології закріпилось саме визначення другого. Вважається, що за будь-якої моделі він є продуктом політичної свідомості українського населення, що прагне жити в демократичній державі, у якій усі проблеми

⁶⁵ Рудакевич М. Інститут президентства в Україні: проблеми лідерства... Інститут Президента України в системі органів державної влади України: матеріали наукової конференції. 2014. 472 с. С. 89-93.

⁶⁶ Гапоненко В. Суперечності інституту президентства: теоретичні засади та уроки для України. Політичний менеджмент №5, 2011. С. 110-116.

⁶⁷ Бориславський Л. Президентська влада і перспективи її розвитку. Інститут Президента України в системі органів державної влади України: матеріали наукової конференції. 2014. 472 с. с. 140-145.

⁶⁸ Шаповал В.М. Виконавча влада (теоретичний і конституційний аспекти). Київ, 2016. 82 с.

⁶⁹ Кармазіна М. Інститут президентства в Україні: стан і перспективи досліджень. Політичний менеджмент №5, 2004. С. 122-136.

суспільства вирішуватиме політичне керівництво. Відповідно, населення асоціює форму правління не з конституційно визначеними процедурами, а з персоналіями президентів⁷⁰. Таким чином, можемо стверджувати, що в Україні інститут президентства не набув достатнього рівня інституціоналізації, а президентство має досить персоніфікований характер.

Неоднозначність функціонування інституту президентства зумовила відповідний характер діяльності допоміжних органів, у тому числі апарату президента України, представленого Офісом (Секретаріатом, Адміністрацією). Пропонуємо виокремити кілька ключових підходів, які допоможуть осягнути його місце в системі державних органів влади. Г. Реліа у своєму дослідженні фокусується на правовому статусі апарату глави держави, з чого можемо виокремити юридичний підхід. Він розглядає формування та функціонування апарату президента США, що ґрунтується на численних нормативно-правових актах та указах, які визначають організаційну структуру і компетенції окремих підрозділів. Тобто апарат глави держави у цьому контексті розглядається як частина державного механізму, що пов'язано із особливістю виконавчої влади у США, яку очолює президент. Г. Реліа підкреслює залежність інституційної архітектури апарату від президентської моделі управління⁷¹. У деяких вітчизняних дослідженнях також знаходимо використання юридичного підходу до визначення апарату президента України. Так, Ю. Полякова у своїй статті зазначає, що головною характеристикою апарату президента України є системність, яка полягає в тому, що органи, створені президентом, безпосередньо йому підпорядковуються і спрямовані на забезпечення ефективної роботи глави держави. Таким чином, дослідниця схильна розглядати цю структуру як

⁷⁰ Майборода О. Форма державного правління: семіпрезиденталізм в українському варіанті. Політична система України: конституційна модель та політичні практики: монографія / кол. Авт.: Зеленько Г.І. (кер., наук. ред.) та ін.. Київ : ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2023. 536 с. С. 18-50.

⁷¹ Relyea, H. C. The Executive Office of the President: A Historical Overview. Congressional Research Service. 2008.

систему органів, що підпорядковується главі держави⁷². Такої ж думки І. Бодрова, яка вважає апарат президента цілісною системою, що включає як постійні, так і тимчасові органи. Використовуючи юридичний підхід, вона наголошує на правовій невизначеності щодо меж і повноважень структури, що, відповідно, ускладнює пошук її місця в системі органів державної влади України⁷³. Із їхньою думкою не зовсім погоджується О. Зозуля, який вважає, що ототожнення апарату президента із системою допоміжних органів «не можна назвати помилковим, однак, при цьому не має під собою об'єктивних підстав, безпосередньо не сприяючи, а лише необґрунтовано ускладнюючи пізнання системи»⁷⁴. Він відмовляється від позначення системи допоміжних органів глави держави як його апарату, оскільки ці поняття не є тотожними. Такий підхід, дійсно, охоплює повну картину функціоналу оточення президента, проте натомість розмиває межі між ядром і периферією, не дозволяє чітко визначити сфери відповідальності, функції, структуру. Знову ж, така підміна понять пов'язана з недостатньою їх визначеністю в науці та на практиці.

У вітчизняній науці також сформувалося бачення механізму держави як сукупності державних органів, підприємств, установ та інших державних інститутів, завдяки яким реалізуються функції і завдання держави. Тобто державний механізм може поділятися на органи державної влади, які наділяються владними повноваженнями, та на установи чи підприємства, що такими повноваженнями не наділяються. Згідно з цим розмежуванням, можемо припустити, що апарат президента України в державному механізмі може займати роль допоміжної складової іншої структури – посадової особи президента України або органу державної влади⁷⁵. Такий бюрократичний

⁷² Полякова Ю. Загальна характеристика системи апарату Президента України, його структура та ознаки. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 5. С. 47–49. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/483520.com>

⁷³ Бодрова І. Система допоміжних органів при Президентіві України. Проблеми законності. 2013. Вип. 123. С. 94–101. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2013/1/Bodrova_94.pdf

⁷⁴ Зозуля О. Конституційно-правовий статус Адміністрації Президента України: монографія. Харків. 2014. С. 10.

⁷⁵ Цвік М., Ткаченко В., Авраменко Л. та ін.. Загальна теорія держави і права: підручник [для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів]. Право. Харків. 2009. С. 122-125

підхід, згідно з яким апарат глави держави постає як самостійна бюрократична структура, можемо знайти у напрацюваннях Дж. Абербаха, Б. Рокмана⁷⁶, С. Воршоу⁷⁷ та С. Гесс⁷⁸. Вони розглядають апарат президента не лише як допоміжну структуру, а як інституційно відокремлений виконавчий орган. Це влучно описує місце апарату в політичній системі США, де президент очолює виконавчу владу. О. Зозуля, розглядаючи такий підхід в контексті України, наводить критику думки, згідно з якою апарат президента вважається не просто допоміжним органом або частиною системи забезпечення діяльності президента, а самостійним органом державної влади. Наприклад, серед вітчизняних науковців Н. Рибалка розглядає апарат «постійно діючим дорадчо-консультативним, адміністративним допоміжним органом державної влади, створеним главою держави згідно з Конституцією України, який має здійснювати... забезпечення реалізації президентом України конституційних повноважень в сфері державного управління, в зв'язку з чим вступає у правовідносини з іншими органами державної влади за його дорученням»⁷⁹. Тобто дослідниця концептуалізує поняття апарату президента на основі його фактичного впливу і трактує як повноцінний орган публічної влади зі статусом, компетенцією, внутрішньою структурою тощо, однак юридично таке визначення є суперечливим. Пропонуємо дане питання розглянути через призму ширшого поняття інституту президентства. Зокрема важливо розуміти, що, згідно зі ст. 23 Закону України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР⁸⁰, Президент України вважається вищою виборною посадовою особою, а не органом державної влади. Відповідно, оскільки сам президент не є органом державної влади і не очолює виконавчу владу, апарат президента України не може бути державним органом у класичному сенсі. Для розгляду

⁷⁶ Aberbach, J. D., & Rockman, B. A. In the Web of Politics: Three Decades of the U.S. Federal Executive. Washington, D.C.: Brookings Institution Press. 2000. 360 с.

⁷⁷ Warshaw, S. A. The White House Staff: Inside the West Wing and Beyond. Boulder, CO: Westview Press. 2000. 264 с.

⁷⁸ Hess, S. Organizing the Presidency. 3rd ed. Washington, D.C.: Brookings Institution Press. 2002. 240 с.

⁷⁹ Рибалка Н. Апарат обслуговування державної діяльності президента України. нормативно-правові засади його створення та діяльності. Наше право, №. 2008. С. 14-56.

⁸⁰ Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text>

апарату президента як органу державної влади необхідна наявність владних повноважень, які спрямовувалися б на втілення завдань держави. Проте у спільній науковій доповіді Ю. Битяк, С. Серьогіна та І. Бодрова зазначають, що допоміжні органи глави держави не наділяються відповідними повноваженнями для ухвалення державно-владних актів і, по-суті, не можуть нести правову відповідальність, яку, наприклад, може нести президент, ухвалюючи рішення, підготовлені його апаратом⁸¹. Ще одним підтвердженням цьому є особливість статусу працівників апарату президента України. Низка посад, включаючи очільника апарату президента, не віднесені до державної служби. Як зазначає В. Чорна, частина штату апарату виконує свої функції у межах патронатної служби, що є професійною діяльністю осіб, які безпосередньо підпорядковуються президенту⁸². О. Смолка також додає, що призначення працівників відбувається згідно з указами президента, а не на конкурсній основі, тому апарат президента України поєднує риси як формального постійно діючого органу, так і патронатної служби⁸³. Відповідно, пропонуємо відмовитися від визначення апарату президента України як окремого органу державної влади. У цьому контексті варто наголосити на певній відмінності між поняттям органу державної влади і державного органу. Цій різниці насправді присвячено не так багато праць. Проте в деяких вітчизняних напрацюваннях бачимо, що орган державної влади має владні повноваження, входить до однієї з трьох гілок влади. Враховуючи специфічне місце посади самого президента України в політичній системі, вважаємо недоцільним відносити апарат глави держави до органу державної влади. Натомість поняття державного органу є ширшим

⁸¹ Битяк Ю., Серьогіна С., Бодрова І. Правове регулювання організації та діяльності апарату глави держави: зарубіжний та вітчизняний досвід. Серія «Наукові доповіді». Вип. 6. Харків. 2012. С. 27

⁸² Чорна В. Патронатні служби Президента України, Офісу Президента України. Право і суспільство. 2020. № 3(2). С. 106–111.

⁸³ Смолка О. Правове регулювання проходження державної служби у допоміжних органах, утворених Президентом України. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 8. С. 590–592.

і охоплює в тому числі й допоміжні, дорадчі структури, які не мають владних повноважень, але функціонують для реалізації політики⁸⁴.

О. Зозуля пропонує власну концепцію для визначення суті та місця апарату президента України в системі державних органів влади, яка, на нашу думку, найкраще відповідає українським реаліям. Дослідник вважає, що апарат варто трактувати як «інституціоналізований допоміжний механізм» при посадовій особі президента України, у той же час не заперечує, що ця структура є елементом інституту президентства. Це означає, що йому притаманні наступні особливості:

- відсутність автономного правового статусу;
- діє як інструмент реалізації повноважень президента;
- виконує координаційні, аналітичні, інформаційні функції;
- не може визнаватися органом публічної влади в юридичному сенсі.

Автор у тому числі обґрунтовує цю модель відповідно до сучасної політичної практики. Він зауважує структурну підпорядкованість президенту, брак законодавчого регулювання; демонструє, що діяльність апарату базується на розпорядженнях, що не мають сили нормативно-правових актів у класичному розумінні. Це ще раз підтверджує допоміжний і підпорядкований характер. Також О. Зозуля значну увагу приділяє питанню відповідальності та прозорості, адже, на його думку, однією з головних проблем є високий рівень впливу апарату, натомість відсутня достатня інституційна прозорість. Відсутність чіткого правового статусу породжує невизначеність у сфері публічної відповідальності: хто саме ухвалює рішення, яким чином їх контролювати, якими є межі компетенції посадових осіб апарату. Тому О. Зозуля схильний розглядати апарат Президента України як складний, багатофункціональний і при цьому недостатньо формалізований механізм, що покликаний забезпечувати реалізацію повноважень глави

⁸⁴ Сухонос В. . Механізм реалізації функцій глави держави: монографія. Суми. 2016. 192 с. URL: https://biem-sumdu-edu-ua.webpkgcache.com/doc/-/s/biem.sumdu.edu.ua/images/stories/docs/K_DPD/Mehanizm_realizacii_funkcij_golovi_dergavi.pdf

держави, тобто ми бачимо значний розрив між фактичними функціями апарату і його юридичним статусом, відповідно, можемо стверджувати, що апарат президента України виходить за межі технічного обслуговування та допомоги в реалізації повноважень глави держави, натомість перетворюється на неформалізований центр президентської влади, який, по суті, перебуває за межами класичної системи органів влади. Дослідник вважає, що Офіс (Секретаріат, Адміністрація) Президента України за метою своєї діяльності і особливістю організації є втіленням апарату глави держави, а за характером виконуваних повноважень уособлює державний орган⁸⁵. Таким чином, поєднує статус апарату глави держави і державного органу. Узагальнюючи, О. Зозуля дає таке комплексне визначення Офісу (Адміністрації, Секретаріату) Президента України: «...постійно діючий допоміжний апарат глави держави загальної компетенції, сформований на професійній основі на засадах державної служби, що відповідно до чинного законодавства здійснює комплексне, фахове і всебічне забезпечення здійснення конституційних повноважень глави держави, а також як центральний елемент системи допоміжних органів глави держави, що забезпечує та координує їх діяльність»⁸⁶.

Такий підхід О. Зозулі близький до позицій, що сформувалися в межах інституціоналізму, зокрема в напрацюваннях професора політичних наук Піттсбурзького університету Б. Гая Пітерса. У своїй роботі він розробляє інституціоналістські підходи до вивчення інституцій, зокрема історичний та нормативний інституціоналізм. Через їх призму можна зрозуміти особливості формування та діяльності апарату Президента України, представленого Офісом (Адміністрацією, Секретаріатом). Так, через нормативний інституціоналізм ми бачимо, що апарат президента діє в межах офіційно закріплених норм, указів, положень, але при цьому його роль не зводиться

⁸⁵ Зозуля О. Конституційно-правовий статус Адміністрації Президента України: монографія. Харків. 2014. С. 6-35.

⁸⁶ Зозуля О. Конституційно-правовий статус Адміністрації Президента України: монографія. Харків. 2014. С. 35.

лише до норми, тому історичний інституціоналізм наголошує, що він має і фактичну вагу, адже перевищує формально-юридичний статус через системну тяглість та історичний зв'язок із радянськими традиціями виконавчої влади⁸⁷. У наступних розділах, використовуючи цей підхід, розглянемо еволюцію апарату президента України.

Таким чином, проаналізувавши різні підходи до визначення апарату президента України, виділяємо кілька найбільш поширених. За першим підходом, апарат глави держави трактується виключно як допоміжний інструмент без адміністративної ваги. За другим підходом, ця структура вважається повноцінним органом державної влади. Обидва погляди мають свої обмеження, оскільки фактично діяльність Офісу (Секретаріату, Адміністрації) Президента виходить за межі допоміжної структури, натомість недостатньо легітимізована, щоб вважатися органом державної влади. Тому, наголошуємо на подвійній природі апарату глави держави, що виконує одночасно формальні й неформальні функції, має системну тяглість і бере участь у виробленні й реалізації державної політики та потребує подальшої інституціоналізації.

Враховуючи вищевикладене, ми можемо твердити, що обраний обсяг матеріалів має високий ступінь наукової розробки та є важливою основою для дослідження. Джерельно-документальна база є досить об'ємною, оскільки представлена низкою указів президентів України, необхідних для аналізування, а також іншими нормативно-правовими актами та емпіричними даними. Методологічною основою дослідження є концепція нового інституціоналізму, яка дозволяє розглядати апарат президента України як політичний інститут, що змінюється під впливом внутрішньополітичних та зовнішньополітичних чинників, відповідно має подвійну природу й потребує подальшого адміністративно-правового регулювання. Дослідження

⁸⁷ Henry E. Hale. *Patronal Politics: Eurasian Regime Dynamics in Comparative Perspective*. Problems of International Politics. Eds. Keith Darden and Ian Shapiro. New York: Cambridge UP, 2015. xviii, 542 pp.

здійснюється на основі міждисциплінарного підходу, що поєднує елементи політичної науки, права та державного управління.

РОЗДІЛ 2. ТРАНСФОРМАЦІЇ АПАРАТУ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

У цьому розділі перед нами постає завдання проаналізувати, яких трансформацій зазнав апарат президента України за часів президентства В. Ющенка (2005 – 2010), В. Януковича (2010 – 2014), П. Порошенка (2014 – 2019) та В. Зеленського (2019 – 2024), а також з'ясувати, яку роль апарат відігравав у різні періоди.

2.1. Секретаріат Президента України: формування постреволюційної моделі (2005 – 2010 рр.)

Завдання, що розв'язується в цьому підрозділі, полягає в аналізуванні особливостей Секретаріату Президента України як апарату Президента В. Ющенка, зокрема необхідно оцінити правову основу його функціонування та укази про створення, організаційну структуру, чисельність, функції; управлінські стратегії керівників; виклики та критику діяльності інституту.

У січні 2005 р. після обрання В. Ющенка Президентом України відбулися перші кроки до реорганізації Адміністрації Президента України часів Л. Кучми в Секретаріат. Зокрема, на підставі Указу Президента №111/2005⁸⁸ від 27 січня 2005 р. було визначено правонаступництво Секретаріату щодо Адміністрації та затверджено положення про нього. Формально перейменування Адміністрації в Секретаріат мало б знизити статус і вплив апарату глави держави. І. Зозуля та О. Зозуля досліджують особливості дефініцій «адміністрація» та «секретаріат». У міжнародній практиці «секретаріат» вважається допоміжним, канцелярським органом, а не центром ухвалення політичних рішень⁸⁹. Подібно до досвіду Польщі, де апарат глави держави має статус «канцелярії», конституційне закріплення і юридичний статус, а також характеризується обмеженим обсягом повноважень, які спрямовані переважно на забезпечення роботи Президента суто в

⁸⁸ Указ Президента України № 111/2005 «Питання Секретаріату Президента України» від 27.01.2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/111/2005#Text>

⁸⁹ Зозуля І., Зозуля О. І. Нормативно-правові засади діяльності Секретаріату Президента України. Форум права. № 2. 2006. С. 53–63. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/91098154-051e-4d32-8be1-b4c95700b3ba/content>

організаційних і формально технічних питаннях⁹⁰. Відповідно, Секретаріат Президента України мав зосередитися на виконанні організаційних, інформаційно-аналітичних та консультативних функцій, залишивши питання публічної політики за межами своєї компетенції. У передвиборчій кампанії В. Ющенко зазначив, що однією з пріоритетних цілей є скорочення управлінських структур, чітке визначення функцій оновлених владних структур⁹¹. Таким чином, новообраний Глава держави заявив про зміну підходів до президентської влади і прагнення дистанціюватися від авторитарного стилю керування, який був притаманний його попередникам. Указом Президента України №111/2005⁹² від 27 січня 2005 р. було затверджено Положення про Секретаріат Президента України та його структуру. Де-юре Секретаріат Президента залишався позаконституційним органом, адже в Конституції України не містилося згадки про нього – В. Ющенко відштовхувався від ч. 28 ст. 106, згідно з якою Президент може створювати консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби для здійснення своїх повноважень⁹³. Проте варто також зазначити, що Указ № 111/2005 мав перехідний характер, оскільки його положення, зокрема щодо структури та положення про СПУ, були скасовані Указом № 532/2005 від 24 березня 2005 р.⁹⁴.

Вважаємо офіційним утворенням Секретаріату як інституту момент підписання Президентом Указу № 1445/2005 від 14 жовтня 2005 р.⁹⁵, оскільки цим документом було остаточно затверджено нову конфігурацію органу, його функції та положення. Головою Секретаріату було призначено О. Рибачука, а

⁹⁰ Зозуля О. І. Особливості конституційно-правового статусу Канцелярії Президента Республіки Польща. Форум права. № 3. 2015. С. 85–91. URL: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1145871>

⁹¹ ДП «Редакція газ. «Голос України». Передвиборна програма кандидата на пост Президента України Ющенка Віктора Андрійовича. Голос України. URL: <https://www.golos.com.ua/article/231803>

⁹² Указ Президента України № 111/2005 «Питання Секретаріату Президента України» від 27 січ. 2005 р. Офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1112005-2161>

⁹³ Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

⁹⁴ Указ Президента України № 532/2005 «Питання Секретаріату Президента України» від 27.01.2005: станом на 24 берез. 2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/111/2005#Text>

⁹⁵ Указ Президента України № 1445/2005 «Про створення Секретаріату Президента України» від 14.10.2005: станом на 30 листоп. 2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1445/2005#Text>

його Першим заступником – І. Васюника. Згідно із вищевказаним документом, структура Секретаріату Президента України включала 30 підрозділів, зокрема і Службу підготовки виступів Президента, Прес-службу, Офіс Президента, окремі служби питань взаємодії з Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів та Конституційним Судом України, а також головні служби інформаційної, правової, соціально-економічної, гуманітарної, зовнішньої та оборонної політики. Серед окремих одиниць були Головна служба з питань регіональної та кадрової політики, Служба документального забезпечення, Служба з питань звернень громадян, Служба ситуаційного аналізу, режимно-секретний відділ тощо. Ці підрозділи фактично контролювали ключові сфери державної політики, що свідчить про централізацію аналітичної, кадрової та комунікаційної роботи всередині Секретаріату. Якщо проаналізувати функціональну логіку побудови апарату, то побачимо, що вона є досить близькою до урядової, що певною мірою створило паралельну до уряду структуру в межах президентської влади.

Протягом 2005 р. в структурі Секретаріату відбувалися постійні зміни, адже регулярно включались і виключались окремі підрозділи. Наприклад, з вересня 2005 р. була скасована посада Першого помічника Президента, а згідно з розпорядженням Президента № 1088/2005⁹⁶ чисельність штату збільшилась із 565 осіб до 619. Така конфігурація Секретаріату Президента України свідчить про суперечливу природу інституційної реформи. Протягом 2006 р. в структурі СПУ з'явилася Головна комунікаційна служба⁹⁷, відновився окремий підрозділ радників Президента України⁹⁸, утворено Головну службу з питань діяльності правоохоронних органів⁹⁹, а кількість

⁹⁶ Розпорядження Президента України № 464/2005-рп «Про граничну чисельність працівників Секретаріату Президента України» від 10.03.2005 станом на 10 черв. 2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/464/2005-pp#Text>

⁹⁷ Указ Президента України № 65/2006 «Питання Секретаріату Президента України» від 26.01.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65/2006#Text>

⁹⁸ Указ Президента України № 814/2006 «Про внесення змін до деяких указів Президента України щодо Секретаріату Президента України» від 02.10.2006. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/814/2006>

⁹⁹ Указ Президента України «Про внесення змін до структури Секретаріату Президента України» №439/2006 від 26 травня 2006 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4392006-4288>

заступників зросла до шести¹⁰⁰. Упродовж 2007 р. спостерігалось подальше розширення структури. Було запроваджено посаду представника Президента на Чорнобильській АЕС¹⁰¹, посаду Уповноваженого Президента України з питань контролю за діяльністю Служби безпеки України¹⁰², також кількість заступників Глави Секретаріату зросла до восьми осіб. У 2008 р. кількість заступників Глави Секретаріату сягнула десяти осіб. Утім, того ж року Указом Президента України № 997/2008¹⁰³ скоротили чисельність працівників Секретаріату до 550 осіб, а Указом № 1002/2008¹⁰⁴ було скасовано низку структур, наприклад, ліквідовано службу з питань освіти, службу підготовки виступів, скорочено кількість радників. Зміна логіки адміністративних рішень В. Ющенка пояснюється просто: це була відповідь на тогочасні економічні виклики, пов'язані зі Світовою економічною кризою 2008 р. Незважаючи на зміну політичного контексту в Україні та прагнень до демократизації, Секретаріат В. Ющенка зберіг ключові владні позиції, а в подальшому можемо спостерігати навіть посилення його впливу.

У новій організаційній моделі функції Секретаріату були значно деталізовані. Відповідно до Положення про СПУ, основними завданнями інституції визначалося:

- організаційне, правове, консультативне, інформаційне, матеріально-технічне забезпечення здійснення Президентом своїх повноважень;
- аналітична діяльність у сфері внутрішньої та зовнішньої політики;

¹⁰⁰Указ Президента України № 814/2006 «Про внесення змін до деяких указів Президента України щодо Секретаріату Президента України» від 02.10.2006. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/814/2006>

¹⁰¹ Указ Президента України № 120/2007 «Про Представника Президента України на Чорнобильській АЕС» від 07.02.2007. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/120/2007#Text>

¹⁰² Указ Президента України № 427/2007 «Про повноваження та гарантії здійснення постійного контролю за діяльністю Служби безпеки України» від 18.05.2007. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4272007-5886>

¹⁰³ Указ Президента України № 997/2008 «Про деякі заходи щодо забезпечення скорочення видатків Державного бюджету України на утримання органів управління» від 04.11.2008. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/9972008-8141>

¹⁰⁴ Указ Президента України № 1002/2008 «Питання Секретаріату Президента України» від 07.11.2008. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/10022008-8208>

- підготовка проєктів, указів, доручень, актів та розпоряджень Президента;
- контроль за виконанням рішення Президента;
- збір та облік законодавства.

Інтерес викликає те, що при аналізуванні Положення про СПУ можна помітити значне розширення функціоналу, ніж того потребує класична модель «канцелярії». Секретаріат отримав можливість запитувати інформацію, користуватися базами даних інших державних органів, вносити пропозиції Президенту щодо призначень, утворення чи ліквідації органів виконавчої влади. Бачимо, що СПУ продовжив логіку існування Адміністрації Президента і поєднував у собі функції аналітичного центру, політичного штабу та бюрократичного апарату, що на практиці інституціоналізувала президентську вертикаль.

Як вдало зазначив М. Дженовезе, із кого президент формує свою команду, є таким же важливим, як і те, чого він прагне досягти, оскільки одне є наслідком іншого. Часто президенти багато говорять про себе через людей, яких вони призначають на високі посади¹⁰⁵. У контексті управлінських стратегій Секретаріату Президента України пропонуємо розглянути, яку роль у формуванні та трансформації відіграли його керівники. За каденції В. Ющенка першим, хто очолив Секретаріат, був О. Зінченко від січня до вересня 2005 р. На одному з брифінгів новообраний Глава запевнив, що основним завданням Секретаріату буде інтелектуальна робота: «На зміну адміністративних функцій наших попередників, які нерідко здійснювалися шляхом інтриг, відвертого адміністративного тиску, має прийти вироблення концепцій розвитку держави»¹⁰⁶. Нетривале перебування на посаді відзначилось різними подіями, які вплинули не тільки на його власну кар'єру, а й загалом на тогочасний політичний ландшафт. У вересні 2005 р.

¹⁰⁵ Genovese, M. A. *The Modern Presidency: Six Debates That Define the Institution*. New York: Columbia University Press, 2022. 181 p. P. 36.

¹⁰⁶ Міняйло В. Адміністрація Президента – Секретаріат Президента: знайдіть 10 розбіжностей. Радіо Свобода. 2005.15 лютого. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/927042.html>

О. Зінченко подав у відставку, після чого провів прес-конференцію, під час якої звинуватив найближче оточення В. Ющенка в корупції та зловживанні владою¹⁰⁷. Такі гучні заяви спричинили кризу в команді Президента В. Ющенка, адже відставка уряду Ю. Тимошенко та звинувачення «помаранчевої» команди створювали не лише загрозу втрати суспільної довіри до влади, але й повною дискредитацією нової політичної еліти, що підсилювало б вплив опозиції.

У вересні 2005 р. Главою Секретаріату Президента став О. Рибачук¹⁰⁸. Його підхід до апарату глави держави був подібним до підходу О. Зінченка, чим мав відновити довіру до владних інститутів, продемонструвавши реальні реформи. О. Рибачук бачив цю інституцію як канцелярію, яка мала діяти в рамках парламентсько-президентської республіки і не втручатися в діяльність уряду чи парламенту. О. Рибачук наголошував у своїх заявах на необхідності ліквідації дублюючих функції між СПУ та урядом, скорочення штату, підвищення підзвітності апарату. Так, Указом Президента № 1548/2005 було визначено основним завданням Секретаріату забезпечення відкритості, гласності та прозорості в здійсненні повноважень Президента¹⁰⁹. Однак ці прагнення отримали опір з боку оточення Президента. До того ж, значну роль зіграли і системні суперечності у самій структурі влади. Тому така позиція О. Рибачука виявилася несумісною із поточною ситуацією в оточенні В. Ющенка¹¹⁰. У результаті через рік другий очільник СПУ подав у відставку. За його словами, рішення про звільнення пов'язане з тим, що виконав усі завдання, які перед ним ставив Президент. Він повідомив також, що

¹⁰⁷ Скандальна прес-конференція Зінченка. Українська правда. 2005. 5 вересня. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2005/09/5/3012998/>

¹⁰⁸ Указ Президента України № 1315/2005 «Про призначення О. Рибачука Головою Секретаріату Президента України» від 22 верес. 2005 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/13152005-3049>

¹⁰⁹ Указ Президента України № 1548/2005 «Питання Секретаріату Президента України» від 4 листоп. 2005 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/15482005-3330>

¹¹⁰ Українська правда. У Рибачука перший бунт. Він боротиметься з імунітетом тарганів. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2005/09/16/3013470/>

Українська правда. Хвіст знов крутить собакою або чого насправді хочуть ПОРАДНИКИ? URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2005/09/16/3013499/>

Українська правда. Хмари над Рибачуком. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2006/09/5/3152477/>

досягненням вважає припинення практики, коли «Банкова керувала виборами, виставляла проценти партіям і блокам»¹¹¹.

Наступником О. Рибачука став В. Балоба, який очолив СПУ у вересні 2006 р.¹¹². Його бачення ролі і місця Секретаріату було протилежним до позиції попередників. В. Балоба змінив курс і навпаки посилив політичну роль СПУ, впроваджуючи централізовану модель управління. За його керівництва відбулася активна участь у кадровій політиці, зокрема через призначення голів ОДА та керівників центральних органів виконавчої влади, формування власної вертикалі через постійних представників Президента, жорсткий контроль над інформаційною політикою та розширення повноважень Прес-служби, політичні конфлікти з урядом Ю. Тимошенко, що супроводжувалися публічними протистояннями між СПУ та Кабінетом Міністрів¹¹³. Тому можемо твердити, що у період перебування В. Балоби на посаді голови Секретаріату він набув рис структури, яка може діяти автономно і координувати різні сфери державної політики в обхід урядових механізмів. Однак такий підхід лише призвів до зростання політичної напруги та зниження ефективності управління. В. Балоба подав у відставку, заявивши, що не згоден із бажанням В. Ющенка балотуватись на другий президентський термін, однак експерти схилились до думки, що публічні і справжні мотивації його відставки різняться¹¹⁴.

Отже, вищевикладене в підрозділі свідчить, що функціонування Секретаріату Президента України протягом 2005 – 2010 рр. відбувалося в умовах політичної турбулентності і внутрішніх криз. Однією з ключових проблем, за яку дорікають команді В. Ющенка, була інституційна невизначеність щодо розмежування повноважень. Таким чином,

¹¹¹ Українська правда. Рибачук каже, що звільняється, бо виконав завдання Ющенка. Українська правда - новини онлайн про Україну. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2006/09/16/3156698/index.amp>

¹¹² Указ Президента України № 758/2006 «Про призначення В. Балоби Головою Секретаріату Президента України» від 15 верес. 2006. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7582006-4792>

¹¹³ Міняйло В. Політичні шляхи Віктора Балоби. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1734943.html>

¹¹⁴ Толкачов О. Гучне розлучення на Банковій. Радіо Свобода. 2009. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1735268.html>

спостерігалася тенденція до паралельного управління з боку Секретаріату поруч з Кабінетом Міністрів. Це викликало постійні конфлікти, особливо в часи уряду Ю. Тимошенко. Часто Секретаріат В. Юценка дублював повноваження, виступав як центр політичного впливу, особливо за головування В. Балого, а також намагався впоратися із постійними кадровими переформатуваннями та зміною очільників – усе це не дозволило зміцнити інституцію та реалізувати стратегічні функції. Така інституційна неспроможність викликала реакцію і в міжнародних партнерів, зокрема в Європейського Союзу. У звітах Єврокомісії наголошувалося, що через відсутність ефективної системи стримувань і противаг два центри влади, які конкурують у виконавчій владі, перешкоджають здійсненню сталої політики реформ¹¹⁵. Тому можемо констатувати, що Секретаріат Президента, по суті, став ареною політичних конфліктів й інструментом боротьби за вплив, хоч і було здійснено спроби реформувати його в допоміжний орган.

2.2. Адміністрація Президента України в контексті політичної централізації (2010 – 2019 рр.)

У цьому підрозділі перед нами постає завдання розкрити суть трансформацій апарату президента, що відбулися після президентських виборів 2010 р., в ході яких перемогу здобув В. Янукович. У цьому контексті важливо звернути увагу на структурні зміни, а також посилення централізації влади. Також необхідно проаналізувати зміни, які спіткали інститут після обрання П. Порошенка Главою держави в 2014 р., зокрема зміну управлінської стратегії.

Після перемоги В. Януковича на президентських виборах 2010 р.¹¹⁶ одним із перших рішень у сфері інституційної організації апарату глави держави стала ліквідація Секретаріату Президента України та створення Адміністрації

¹¹⁵ Commission Staff Working Document Accompanying the Communication from the Commission to the Council and the European Parliament "Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2007": Progress Report Ukraine | Refworld. URL: <https://www.refworld.org/reference/countryrep/eucommission/2008/en/61337>

¹¹⁶ Вибори Президента України 17 січня 2010 року. Центральна виборча комісія. Вибори Президента України. URL: https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-prezidenta-ukraini/vibori-prezidenta-ukraini-17-sichnya-2010-roku.html

Президента України. Указом № 265/2010¹¹⁷ від 25 лютого 2010 р. було ініційовано повне припинення діяльності Секретаріату з утворенням нової інституції без формального правонаступництва. Цікавим є те, що процес ліквідації Секретаріату, як зазначає О. Зозуля, мав прецедентний характер, оскільки була створена спеціальна комісія, яка діяла за нормами Цивільного кодексу України щодо припинення діяльності юридичних осіб¹¹⁸. Указ передбачав, що працівники Секретаріату продовжуватимуть виконувати обов'язки до моменту розірвання трудових договорів, тим самим формалізував розрив між двома моделями інституту апарату глави держави й уникнув правової спадкоємності. Із функціональної точки зору це не було обов'язковим кроком, адже цілком можливо було обійтися реорганізацією, але символічно це продемонструвало розрив з «помаранчевою» владою, яка не виправдала суспільних очікувань. У квітні 2010 р. Указом № 504/2010¹¹⁹ було затверджено нове «Положення про Адміністрацію Президента України», яке визначало її як «постійно діючий допоміжний орган». Положення охоплювало завдання правового, організаційного, консультативного, аналітичного й матеріально-технічного забезпечення діяльності Президента України, проте, на відміну від Положення про Секретаріат (Указ № 1548/2005), не закріплювало принципи діяльності, не визначало чіткої ієрархії підрозділів та виключало низку функцій, наприклад, підготовку проектів указів, розробку пріоритетів політики тощо. Натомість було введено Головне управління з питань доступу до публічної інформації, розширено юридичну вертикаль. Такий крок пояснюється прагненням обмежити самостійність апарату президента, яка була притаманна Секретаріату, натомість повністю підпорядкувати його політичній волі Глави держави. Указ

¹¹⁷ Указ Президента України № 265/2010 «Про першочергові заходи із забезпечення діяльності Президента України» від 25 лют. 2010 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2652010-10157>

¹¹⁸ Розпорядження Президента України № 33/2010-рп. «Про заходи з ліквідації Секретаріату Президента України» від 25 лют. 2010 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/332010-rp-10296>

¹¹⁹ Указ Президента України № 504/2010 «Про Положення про Адміністрацію Президента України» від 9 квітня 2010 р.. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5042010-10423>

Президента України № 571/2010¹²⁰ від 27 квітня 2010 р. вніс зміни до Положення про Представника Президента України в Конституційному Суді України, згідно з якими Представником Президента в КСУ є один із перших заступників Глави Адміністрації Президента, що демонструє наміри Банкової розширити свій вплив на судову сферу та закріпити це юридично. Указ Президента України № 352/2011 від 5 квітня 2011 р. «Деякі питання Адміністрації Президента України»¹²¹ є важливим з точки зору інституціоналізації апарату. Цей документ закріпив структуру та внутрішню організацію Адміністрації і, по суті, завершив оформлення інституту. Згідно з редакцією від 5 квітня 2011 р., Адміністрація Президента В. Януковича складалася з 25 структурних підрозділів, більшість з яких визначені як «головні управління» за функціональними напрямками. Наприклад, Головне управління з питань судоустрою, Головне управління з питань безпекової та оборонної політики тощо. Цікаво, що в Секретаріаті В. Ющенко подібні підрозділи називалися «службами». Зміна термінології демонструє певний зсув від допоміжної до керівної логіки функціонування Адміністрації Президента. Коли за каденції В. Ющенко ці підрозділи, названі «службами», спрямовували свою діяльність на аналітичне забезпечення і координацію, то за каденції В. Януковича «управління» стали напряму впроваджувати президентські рішення у відповідних сферах. У тому числі бачимо, що кількість заступників Глави Адміністрації значно скоротилася – до 2 осіб, а також з'явилася посада радників Президента, які за сумісництвом були керівниками головних управлінь. Тобто формально вони не мали статусу заступників Глави, але при цьому очолювали ключові підрозділи, відповідно, спостерігалась концентрація впливу в одному центрі. Глава Адміністрації як найвища посадова особа апарату був підзвітний безпосередньо Президенту, а Перший заступник займався загальною координацією управління. Два

¹²⁰ Указ Президента України № 571/2010 «Про внесення змін до Указу Президента України від 27 липня 2007 року № 667» від 27 квіт. 2010 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5712010-10942>

¹²¹ Указ Президента України № 352/2011 «Деякі питання Адміністрації Президента України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/352/2011#Text>

заступники Глави відповідали за інші напрямки за розподілом. Це допомогло певною мірою оптимізувати діяльність апарату, адже відповідальність лягала на меншу кількість осіб, що мало сприяти більшій підзвітності; спостерігалось менше дублювання функцій і при тому була забезпечена узгоджена робота підрозділів. Аналізуючи, можемо помітити, що зміни охопили і чисельну конфігурацію апарату в порівнянні із Секретаріатом. Указом № 364/2010 від¹²² 18 березня 2010 р. було передбачено скорочення граничної чисельності працівників до 424 осіб, кількість заступників залишалась високою – до 9 осіб. Проте згодом штат розширився до 514 осіб¹²³. Хоч скорочення пояснювалось метою оптимізувати апарат, у 2012 р. обсяг витрат на утримання Адміністрації зріс¹²⁴. Як зазначає О. Зозуля, адміністративна реформа справді вирізнялася юридичною коректністю, проте функціонального оновлення не знаменувала¹²⁵. Під час аналізу функціонування інституції можемо помітити відрив формальних функцій від реальної адміністративної логіки. У цьому контексті варто згадати відновлення президентсько-парламентської системи за рішенням Конституційного Суду України № 20-рп/2010¹²⁶ від 30 вересня 2010 р. В. Мусіяка назвав це «справжнім переворотом у нашій державі»¹²⁷, наслідки якого відчувалися на Майдані 2014 р. Фактично повернення до Конституції редакції 1996 р. означало повернення до суперпрезидентської системи і надало В. Януковичу широкі повноваження. У їх реалізації Адміністрація

¹²² Указ Президента України №364/2010 «Питання Адміністрації Президента України» від 18 бер. 2010 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3642010-10297>

¹²³ Указ Президента України №352/2011 «Деякі питання Адміністрації Президента України» від 5 квіт. 2011 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3522011-12916>

¹²⁴ Витрати на діяльність Президента у 2011 році б'ють рекорди. 24 Канал. URL: https://24tv.ua/vitraty_na_diyalnist_prezidenta_u_2011_rotsi_byut_rekordi_n64171

¹²⁵ Зозуля О. І. Правові засади формування Адміністрації Президента України. Форум права. № 1. 2011. С. 408–418. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11zoifpu.pdf>

¹²⁶ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про внесення змін до Конституції України" від 8 грудня 2004 року N 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-10#Text>

¹²⁷ Справжній переворот в Україні відбувся у 2010 році. Центр Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/komentari/spravzhnii-perevorot-v-ukraini-vidbuvsia-u-2010-rotsi-musiaka#:~:text=,%20сказав%20Мусіяка>

відіграла значну роль, яка перетворилася на ядро президентської вертикалі. Якщо порівняти апарати третього та четвертого президентів, то, з одного боку, Адміністрація В. Януковича стала більш організованою і, на відміну від Секретаріату В. Ющенка, не дублювала функції уряду. Фактично за каденції В. Януковича апарат почав виконувати класичну функцію – забезпечувати роботу Президента і здійснювати контроль за виконанням рішень. З іншого боку, Адміністрація значно зміцнила інститут президентства і в подальшому відіграла роль центру ухвалення рішень у різних сферах. Таким чином, там розроблялися та реалізовувалися через Кабінет Міністрів реформи, які ігнорували інтереси цільових соціальних груп, натомість були вигідні невеликій групі людей.

Концентрація влади в руках Президента В. Януковича й обмеженого кола осіб в Адміністрації, наближених до Глави держави, суттєво вплинула і на характер політичного режиму, і на процес ухвалення рішень протягом 2010-2014 рр. Дослідники схильні вважати, що період президентства В. Януковича став на шлях авторитаризму. Як зазначають В. Пашков та О. Хомерікі, Президент сформував жорстку централізовану систему, у центрі якої знаходився сам В. Янукович і його Адміністрація¹²⁸. Свідченням такого повороту стало швидке підпорядкування всіх сфер державного управління В. Януковичу і його Адміністрації, зокрема це стосується судової, законодавчої, виконавчої, силової сфер¹²⁹. Через місяць після інавгурації В. Янукович призначив А. Портнова заступником Глави Адміністрації Президента України – Керівником Головного управління з питань судової реформи та судоустрою. Як зазначає В. Денисенко, саме постать А. Портнова відіграла значну роль у підпорядкуванні судової гілки Президенту, адже він був відповідальним за проведення судової реформи. Члени робочої комісії

¹²⁸ Пашков В., Хомерікі О. Політико-режимні трансформації в Україні (1991-2019): Біг по колу на шляху до демократії. Вісник національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. 2023. № 1(56). URL: <http://fil.nlu.edu.ua/article/view/274020>

¹²⁹ Freedom House. Sounding the Alarm Round 2: Protecting Democracy in Ukraine. David J. Kramer, Robert Nurick, Damon Wilson, Evan Alterman. Washington, D.C.: Freedom House, 2012. 24 с. URL: <https://freedomhouse.org/sites/default/files/Ukraine%202012%20English%20FINAL.pdf>

зазначали, що вони стали інструментом легалізації, оскільки необхідні проєкти вже були напрацьовані в стінах Адміністрації. У зв'язку з цим Конституційний Суд дозволив повернення до редакції Конституції 1996 р., була зруйнована система стримувань і противаг, а юридичні колізії через відсутність однозначного тлумачення змін створювали поле для маніпуляцій, що призвело до авторитарного повороту¹³⁰. Також КСУ виніс рішення, згідно з яким окремі депутати, які не перебувають у складі фракцій, можуть брати участь у формуванні коаліції, що створило поле для парламентської корупції, появі так званих «тушок» та перетворення парламенту у філіал Адміністрації Президента¹³¹. Дослідники Центру Разумкова зазначають, що такий перебіг подій вказує на прагнення Адміністрації та Президента створити нову нормативно-правову базу, яка відповідала б їхнім інтересам і «пройти точку неповернення, тобто створити ситуацію, коли скасування вже імплементованих законів буде якщо не неможливою, то складною справою»¹³². Логіка діяльності Адміністрації Президента В. Януковича полягала не у створенні технократичного органу підтримки глави держави, а у побудові централізованої політичної машини, і в результаті інститут перетворився на інструмент президентської вертикалі, що виконував функції, які виходили далеко за межі допоміжного апарату. Формально Адміністрація Президента наголошувала, щоб без подібної консолідації влади проведення необхідних реформ і, відповідно, ефективне управління державою є неможливими, проте, як зазначають експерти, це призвело тільки до

¹³⁰ Денисенко В. І. Формування та функціонування в Україні політичного режиму Віктора Януковича (2010–2014 рр.) : монографія. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 878 с.

¹³¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 68 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини шостої статті 83 Конституції України, частини четвертої статті 59 Регламенту Верховної Ради України стосовно можливості окремих народних депутатів України брати безпосередню участь у формуванні коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-10#Text>

¹³² Парламентаризм, парламент і парламентські вибори 2012 року. Національна безпека і оборона. Центр Разумкова. № 7-8 (136-137). Київ. 2012. С. 11. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD136-137_2012_ukr.pdf

зміцнення позицій Президента, що супроводжувалося зруйнуванням механізмів стримувань та противаг¹³³.

Однією з головних ознак діяльності Адміністрації Президента В. Януковича була закритість. Фактично адміністративна машина продукувала рішення за зачиненими дверима, давала вказівки іншій – законодавчій машині і безперешкодно ухвалювала необхідні рішення. Яскравим прикладом цього була постать М. Чечетова, який був так званим «диригентом» у сесійній залі. Голова Партії регіонів О. Єфремов передавав аркуш з позначками «+» чи «-» навпроти законопроектів, а М. Чечетов передавав команди коаліції¹³⁴. Також часто голосування відбувалися без попереднього розгляду законопроекту, як це було під час ухвалення державного бюджету 2014 р. в розпал подій на Майдані¹³⁵. Закритість Адміністрації підтверджується й низьким рівнем контролю як фінансового, так і антикорупційного. Внутрішній аудит не застосовувався, а незалежні інститути для здійсненні моніторингу корупції були відсутні. Важливим аспектом є наступ на свободу слова, контроль над незалежними ЗМІ та переслідування журналістів. Так, наприклад, було порушено кримінальну справу проти головного редактора телеканалу «ТВі», на якому висвітлювались опозиційні настрої¹³⁶. Також більшість провідних медіа-холдингів належала представникам «Сім'ї Януковича», тому порядок денний у ЗМІ також формувався верхівкою.

Разом із більшою владою на плечі В. Януковича лягла відповідальність за визначення зовнішньополітичного вектору України: Митний або Європейський Союз. Парламент, по суті, був усунутий від розробки зовнішньої політики України, натомість центром її формування і реалізації

¹³³ Nations in Transit 2012: Ukraine. Washington, D.C.: Freedom House, 2012. URL: https://freedomhouse.org/sites/default/files/inline_images/98.pdf

¹³⁴ Парламент підкоряється дресуванням Чечетова. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2010/11/18/5584885/>

¹³⁵ Який держбюджет прийняли наосліп. Економічна правда. URL: <https://epravda.com.ua/publications/2014/01/17/415384/>

¹³⁶ Об'єднана опозиція закликає світ дати оцінку «агресії влади щодо незалежних ЗМІ». Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24649274.html>

стала Адміністрація¹³⁷. Сконцентрувавши всю повноту владу у своїх руках, четвертий Президент України без будь-яких узгоджень з урядом чи парламентом ухвалив рішення відмовитися від підписання Угоди про Асоціацію з ЄС¹³⁸. Загалом, в узгодженнях і не було потреби, оскільки усі ключові посади займали представники так званої «Сім'ї Януковича», тож інтерес утримати позиції ще на один термін був загальним для верхівки влади. Реальні мотиви такого рішення потребують окремого аналізу, що виходить за межі нашого дослідження.

Враховуючи, що Адміністрація Президента часів В. Януковича відіграла провідну роль управлінського центру, вважаємо необхідним розглянути постаті керівників інституту та їх управлінські стратегії. С. Львовчкін, який був призначений Головою Адміністрації Президента В. Януковича, виконував набагато ширшу роль, ніж заявлену в Указі Президента¹³⁹. Він входив до так званої групи «Фірташа-Бойка» й був модератором між різними групами впливу, а також відіграв значну роль в архітектурі так званої «коаліції тушок». Тому, можна твердити, що С. Львовчкін наділявся ознаками «сірого кардинала», який забезпечував функціонування владної вертикалі та підпорядкування парламенту Президентові, координував діяльність уряду, контролював інформаційну політику. Окрім того, за його керівництва в Адміністрації посилювався особистісний вплив на регіональні кадри, силові призначення та бюджетний розподіл. В. Янукович поступово почав концентрувати владу у своїх руках, що змушувало представників різних олігархічних груп боротися за вплив на четвертого Президента України, тож С. Львовчкін підтримував баланс між групами впливу. Проте після початку подій на Майдані 2014 р. С. Львовчкін подав у відставку 17 січня, а замінив

¹³⁷ Перший рік діяльності нової влади: наміри, дії, результати. Національна безпека і оборона. Центр Разумкова. № 12 (128). Київ. 2011. 88 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD121_2011_ukr.pdf

¹³⁸ Freedom in the World 2014 – Ukraine. Refworld. URL: <https://www.refworld.org/reference/annualreport/freehou/2014/en/96750>

¹³⁹ Указ Президента України № 265/2010 «Про першочергові заходи із забезпечення діяльності Президента України» від 25 лют. 2010 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2652010-10157>

його А. Клюєв, якого також вважають ключовою фігурою в питаннях комунікації Партії регіонів та створення нової парламентської коаліції¹⁴⁰. Із приходом А. Клюєва функція Адміністрації змістилася в силову площину, адже він координував дії правоохоронних органів під час протестів, а також займався організацією розгону Майдану. В. Денисенко описує його діяльність як спробу організувати репресивну стабілізацію режиму, але такі кроки лише прискорили його падіння. Тобто фактично А. Клюєв діяв не як голова апарату Глави держави, а як «генерал оперативного управління» в умовах політичного колапсу. На нього покладають відповідальність за розгін студентів на Майдані 30 листопада 2013 р.¹⁴¹. Також А. Клюєва підозрювали у причетності до скоєння масових вбивств мітингувальників у лютому 2014 р., однак через відсутність доказів змінили кваліфікацію в його справі¹⁴².

Загалом, аналіз діяльності Адміністрації Президента В. Януковича виводить його далеко за межі допоміжного органу влади. Особливості здійснення політики в цей період зазнали нищівної критики з боку багатьох дослідників та аналітиків, з боку громадянського суспільства та міжнародної спільноти. Перебіг подій на Майдані Незалежності 2013 – 2014 рр. демонструє апогей авторитарного режиму В. Януковича та намагання будь-якими засобами утримати владу. Така політична діяльність підірвала демократичні основи української державності та зумовили регрес демократичних стандартів, про що свідчать міжнародні звіти. Також важливо зазначити, що політика Президента і його Адміністрації та відповідна реакція суспільства перевели у відкриту фазу протистояння з Російською Федерацією, яка скористалася нестабільною ситуацією в середині країни. Фактично діяльність В. Януковича та його апарату можна кваліфікувати як дії «п'ятої колони», спрямовані на дестабілізацію та зближення з Росією¹⁴³.

¹⁴⁰ Указ Президента України №36/2014 «При призначення А. Клюєва Головою Адміністрації Президента України» від 24 січ. 2014 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/36/2014#Text>

¹⁴¹ Клюєв Андрій Петрович. LB.ua. URL: https://lb.ua/file/person/1309_klyuiev_andriy_petrovich.html

¹⁴² Клюєва більше не підозрюють у причетності до вбивств на Майдані. LB.ua. URL: https://lb.ua/news/2015/04/18/302289_klyuev_bolshe_podozrevaetsya.html

¹⁴³ В. Піпаш. "П'ята колона" захопила владу в Україні, пішла в наступ. URL: <https://zakarpattya.net.ua/Blogs/61243-"P&>

Після самоусунення В. Януковича з посади Президента в Україні почався перехідний період, який характеризувався значною турбулентністю: країна в 2014 р. змінила трьох очільників, відбулася кардинальна трансформація режиму: з авторитарного проросійського на демократичний проєвропейський, також відбулося перезавантаження парламенту, уряду та інших інститутів. У цьому контексті важливо зазначити, що країна повернулася до Конституції редакції 2004 р., ухваливши Закон «Про відновлення дії окремих положень Конституції України»¹⁴⁴, у рамках чого і відбулося оновлення влади. На президентських виборах перемогу здобув П. Порошенко, уже в першому турі отримавши 54,7% голосів¹⁴⁵. Політичний ландшафт змінився кардинально, адже Партія регіонів втратила підтримку, а курс на євроінтеграцію став мейнстримним¹⁴⁶, відповідно до чого відбувалося формування нової конфігурації в українському політикумі. Також надзвичайно високим був суспільний запит на очищення влади. Згідно з результатами соціологічних опитувань Центру Разумкова протягом березня-жовтня 2014 р., у п'ятірку першочергових питань, що потребують вирішення, потрапило проведення люстрації державних службовців. А місцями, де якнайшвидше потрібно її здійснити, громадяни назвали парламент, уряд, суди усіх рівнів та Адміністрацію Президента. Головну відповідальність за проведення люстрації українці покладали саме на Президента України – 49,6%¹⁴⁷. Таким чином перед новообраним Президентом України П. Порошенком постали непрості завдання в складний час. Проте сконцентруємося на особливостях діяльності саме Адміністрації Президента й проаналізуємо зміни, які відбулися в апараті, та чи були вони ефективними.

¹⁴⁴ Закон України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 р. № 742-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 11. Ст. 143. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-18#Text>

¹⁴⁵ Позачергові вибори Президента України 25 травня 2014 року. Центральна виборча комісія. Вибори Президента України. URL: https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-prezidenta-ukraini/pozachergovi-vibori-prezidenta-ukraini-25-travnja-2014-roku.html

¹⁴⁶ Якименко Ю., Биченко А., Замятін В. та ін. Україна 2014–2015: долаючи виклики (аналітичні оцінки). Київ: Центр Разумкова, 2015. 56 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2014-2015_Pidsumky.pdf

¹⁴⁷ Україна-2014: соціально-економічна криза та пошук шляхів реформування. Експерти про стан і перспективи економіки. Громадяни про ситуацію у країні, про владу, її підтримку і відповідальність. Центр Разумкова. Київ. 2014. 60 с. URL: https://razumkov.org.ua/upload/2014_Ekonomika_crv.pdf

У період президентства П. Порошенка формат діяльності апарату зберігся, але підходи, штат та структуру довелося адаптувати під нові виклики та запити. Так, Указом Президента України № 592/2014 «Питання Адміністрації Президента України» було визначено граничну чисельність штату – 416 осіб, тобто в порівнянні з попередньою Адміністрацією штат скоротили на 20%¹⁴⁸. У тому числі Закон визначав структуру: Глава Адміністрації, який має двох перших заступників та заступників, перший помічник Президента, помічники, радники, уповноважені Президента, Прес-секретар Президента, Служба Президента, Офіс Глави Адміністрації та департаменти за різними напрямками. Бачимо, що збільшилася кількість перших заступників, а також з'явилася посада першого помічника. Зауважимо, що формулювання «управління», яке було властиве підрозділам Адміністрації В. Януковича, змінилося на «департамент», що свідчить про орієнтування на західні країни, де «департамент» зазвичай несе аналітичну, проєктну або управлінсько-сервісну функції в межах більшого інституту, наприклад, міністерства¹⁴⁹. У новій Адміністрації з'явилися Головний департамент реформування Адміністрації Президента України та Головний департамент з питань впровадження реформ, що демонструє акцент на масштабних реформах. Також Головне управління з питань міжнародних відносин було змінено Головним департаментом зовнішньої політики та євроінтеграції, що в тому числі відбиває вектори політики п'ятого Президента. Окрім того, було впроваджено новий Департамент місцевого самоврядування та децентралізації, що вказує на проведення відповідних реформ. Таким чином, бачимо, що структурні зміни в апараті Президента, раціоналізація штату відображають відповідні пріоритети постмайданної влади. Скорочення чисельності працівників і перегляд підрозділів, акцент на реформуванні віддзеркалюють їх. Указ Президента України № 656/2014 змінив граничну

¹⁴⁸ Указ Президента України № 592/2014 «Питання Адміністрації Президента України» від 14 лип. 2014 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5922014-17458>

¹⁴⁹ DEPARTMENT. Dictionary.com. URL: <https://www.dictionary.com/browse/department>

чисельність штату, збільшивши її до 423 штатних одиниць і запровадив посаду Уповноваженого Президента України у справах кримськотатарського народу, що відповідає викликам таким, як анексія АР Крим та необхідністю тримати взаємодію з кримськотатарським народом¹⁵⁰. Указом Президента України № 305/2015 збільшено граничну чисельність штату до 428 осіб та створено Відділ забезпечення діяльності Уповноваженого Президента України з прав людей з інвалідністю¹⁵¹. Указом Президента України №181/2016¹⁵² зі структури Адміністрації Президента було вилучено Службу Президента та Головний департамент реформування Адміністрації Президента України. Натомість додано Головний департамент стратегічного планування та оперативного забезпечення, Департамент інформаційних технологій та Департамент управління персоналом. Указом № 384/2018¹⁵³ збільшено граничну чисельність штату до 432 осіб та запроваджено Відділ забезпечення діяльності Уповноваженого Президента України з питань реабілітації учасників бойових дій, що вказує на адаптацію апарату до умов проведення антитерористичної операції на Сході України. Таким чином, структурні зміни в Адміністрації Президента, загалом, відбувалися виправдано та коректно з юридичної точки зору. Така конфігурація, дійсно, відповідала суспільним запитам та була спрямована на реформування і вирішення сучасних проблема. Адміністрація за часів П. Порошенка залишилася важливим органом реалізації та координації повноважень Президента. Зокрема, вона забезпечувала взаємодію з парламентом, урядом, судом через відповідні відділи. У тому числі, якщо порівняти Указ

¹⁵⁰ Указ Президента України № 656/2014 «Про Уповноваженого Президента України у справах кримськотатарського народу» від 20 серп. 2014 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6562014-17554>

¹⁵¹ Указ Президента України № 305/2015 «Про внесення змін до Указу Президента України від 14 липня 2014 року №592» від 30 трав. 2015 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3052015-19083>

¹⁵² Указ Президента України № 181/2016 «Про внесення змін до Указів Президента України від 2 квітня 2010 року № 504 та від 14 липня 2014 року №592» від 28 квіт. 2016 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1812016-19975>

¹⁵³ Указ Президента України № 384/2018 «Про внесення змін до Указу Президента України від 14 липня 2014 року №592» від 28 квіт. 2016 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3842018-25550>

Президента В. Януковича «Про Положення про Адміністрацію Президента України» та Указ Президента П. Порошенка «Питання Адміністрації Президента України», то можемо простежити зміну функціональної й адміністративної логіки. У 2014 р. Адміністрація змістила свою діяльність у бік аналітичної, дорадчої та консультативної діяльності, що в принципі відповідало викликам перехідного періоду і суспільному запиту на очищення влади. Також через утворення Головного департаменту реформ бачимо, що апарат президента передбачався і як координатор реформування. Важливу роль інституція відіграла в контексті комунікацій, адже відновилася роль Прес-служби. Проте, незважаючи на зміщення функціональної та адміністративної логіки Адміністрації часів П. Порошенка, ми не можемо твердити, що її вплив був обмежений Конституційним визначенням «консультативно-дорадчого органу». У 2014 р. Указом Президента № 826/2014 було створено Раду з питань судової реформи, координатором якої став О. Філатов, заступник Глави Адміністрації Президента¹⁵⁴. Рада розробила та схвалила законопроект «Про Вищу раду правосуддя», який дозволив вносити зміни до Конституції щодо правосуддя і отримав досить високі оцінки Венеційської комісії. Вища рада правосуддя була покликана упорядковувати систему органів правосуддя та оптимізувати роботу¹⁵⁵. Разом із тим реформа зазнала і критики, оскільки правозахисники наголошували, що вона передбачає обмежені можливості захисту, звужує доступ людей до правосуддя, оскільки представляти інтереси в суді можуть лише адвокати, що призведе до зростання цін на юридичні послуги¹⁵⁶. Це лише один із прикладів. За перші два роки каденції П. Порошенка вплив АПУ значно посилювався. Як зазначено у журналістському розслідуванні, саме в

¹⁵⁴ Указ Президента України № 826/2014 «Питання Ради з питань судової реформи». Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8262014-17896>

¹⁵⁵ Рада з питань судової реформи схвалила запуск Вищої ради правосуддя. Українська правда. 2016. 9 вересня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/09/9/7120092/>

European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Opinion on the Draft Law on the Constitutional Court of Ukraine, adopted at its 109th Plenary Session (Venice, 9–10 December 2016), No. CDL-AD(2016)034. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)034-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)034-e)

¹⁵⁶ Шурхало Д. Судова реформа – переавантаження почалося. Радіо Свобода. 2016. 30 вересня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28023868.html>

Адміністрації зосереджувалася стратегічна розробка політики, розробка законодавчих ініціатив, координація дій з парламентом та урядом, контроль над кадровими призначеннями. Однією із тенденцій кадрових стратегій президентів України є призначення в апараті найближчого оточення, бізнес-партнерів, людей, яким глава держави довіряє найбільше. П. Порошенко не став винятком і формував свою команду з менеджерів приватних секторів, експертів, технократів. Першим очільником Адміністрації за його каденції був призначений Б. Ложкін¹⁵⁷, який мав спільні бізнес-проекти з п'ятим Президентом та позиціонував себе як «антикризовий менеджер». З одного боку, таке призначення зустріли скептично через зв'язки Б. Ложкіна з олігархами та Росією, з іншого боку, вважалось, що призначення нової людини в політиці, яка є хорошим менеджером, дасть плоди¹⁵⁸. Одним із головних неформальних завдань Б. Ложкіна було спілкування з олігархами, а також з депутатами від різних фракцій. Наприклад, він безпосередньо вплинув на призначення Ю. Луценка, який не має юридичної освіти, Генеральним прокурором, особисто закликаючи десятків депутатів голосувати «за». Також Б. Ложкін керував проектом, який, за визначенням медіа, отримав назву «спецназ реформ». Із власної ініціативи він запросив іноземних експертів, які отримали українське громадянство і працювали на державних посадах в Україні¹⁵⁹. Діяльність «спецназу реформ» була здебільшого ефективною, проте між зарубіжними експертами та Адміністрацією згодом почали виникати конфлікти через опір старої системи, яка не бажала змін. Наприклад, Х. Деканоїдзе, грузинська політикиня, яка була керівницею Національної поліції України, після звільнення заявила про

¹⁵⁷ Указ Президента України № 519/2014 «Про призначення Б. Ложкіна Головою Адміністрації Президента України» від 10 черв. 2014 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5192014-17362>

¹⁵⁸ Poroshenko's right-hand man emerges . Radio Free Europe/Radio Liberty. 2014. 18 червня. URL: <https://www.rferl.org/a/poroshenkos-right-hand-man-emerges/25426487.html>

¹⁵⁹ Черников А. АП під керівництвом Ложкіна – спецназ реформ без права на помилку. UaInfo. 2015. 30 вересня. URL: <https://uainfo.org/blognews/1443543261-ap-pod-rukovodstvom-lozhkina---spetsnaz-reform-bez-prava-na-h>

втручання АПУ в кадрові призначення поліції¹⁶⁰. Успішний бізнес-менеджер Б. Ложкін не зміг проявити себе ефективним чиновником, адже не мав відповідного досвіду та не розумівся на всіх тонкощах української політики. Також був досить обмеженим у своїх можливостях, переважно виконуючи вказівки Президента, тому невдовзі сам подав у відставку. Після завершення роботи в Адміністрації продовжив діяльність на посаді секретаря Національної інвестиційної ради. Звідти П. Порошенко звільнив його у 2018 р. на фоні корупційного скандалу¹⁶¹. Наступником Б. Ложкіна став І. Райнін¹⁶², який, по суті, так само залишився в тіні і виконував свої прямі адміністративні функції, а його спроби вибудувати свою управлінську вертикаль провалилися. Це пов'язано зі стратегією П. Порошенка, що в середині Адміністрації створив власну модель управління, у якій ухвалення більшості рішень замикались саме на президентові. Як зазначають дослідники Центру Разумкова, зміна керівника суттєво не вплинула на діяльність АПУ¹⁶³. І. Райнін зарекомендував себе як технократ, який виконує поставлені завдання без зайвих політичних амбіцій. Разом із тим важливо зазначити, що це призначення відбулося в останній момент, оскільки головним претендентом на посаду був В. Ковальчук, який мав конфлікти з Прем'єр-міністром В. Гройсманом та Генеральним прокурором Ю. Луценком, тому призначення І. Райніна дозволило вберегти баланс впливу між різними політичними групами в Адміністрації¹⁶⁴. Таким чином, адміністративна логіка від централізації, яка була притаманна за каденції В. Януковича,

¹⁶⁰ Пешко К., Онищук Ф. Хатія Деканоїдзе: Думаю, Ківа після мого звільнення відкрив шампанське... Главком. 2016. 22 листопада. URL: <https://glavcom.ua/interviews/hatiya-dekanojidze-dumayu-kiva-pislya-mogozviltennya-vidkriv-shampanske-383889.html>

¹⁶¹ Jordan, W. Poroshenko sacks Lozhkin after news of \$500m deal. Aljazeera. 8 Feb 2018. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2018/2/8/poroshenko-sacks-lozhkin-after-news-of-500m-deal>

¹⁶² Указ Президента України № 369/2016 «Про призначення І. Райніна Головою Адміністрації Президента України» від 29 серп. 2016 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3692016-20449>

¹⁶³ Україна 2016-2017: ознаки прогресу та симптоми розчарування (аналітичні оцінки). Центр Разумкова. Київ. 2016. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2016-2017_Pidsumky.pdf

¹⁶⁴ Калниш В., Каменев М. Операція "Наступник": Чому Ігор Райнін став головою адміністрації президента. РБК-Україна. 2016. 30 серпня. URL: <https://daily.rbc.ua/ukr/show/operatsiya-priemnik-pochemu-igor-raynin-stal-1472511598.html>

Порошенко вирішив призначити Райніна головою АП. LB.ua. 2016. 29 серпня. URL: https://lb.ua/news/2016/08/29/343822_poroshenko_reshil_naznachit_raynina.html

перейшла до гібридної моделі, адже така управлінська конфігурація перетворювала Адміністрацію на офіс мережевого управління. По суті, апарат президента продовжив виконувати функцію арбітра між різними олігархічними групами, які боролися за вплив на державні органи. Яскравим прикладом цього є відносини з І. Коломойським, який спочатку був союзником Адміністрації П. Порошенка, однак згодом між ними спалахнув конфлікт, який підсилила націоналізація Приватбанку¹⁶⁵. Також, як зазначають дослідники, АПУ за каденції П. Порошенка де-факто зберегла розширений вплив через контроль над обласними та районними адміністраціями та через кадрові призначення в різних органах, у тому числі в ЦВК¹⁶⁶, проте варто зазначити, що апарат президента в 2014 – 2019 рр. не був однозначно централізованим, як в 2010 – 2014 рр.

Отже, вищезазначене дозволяє твердити, що Адміністрація Президента часів В. Януковича стала ядром президентської вертикалі та відіграла значну роль в авторитарному повороті. Після Революції Гідності суспільство поклало значні надії на нову владу, проте Адміністрація Президента П. Порошенка, хоч і була оновленою та формально змінила функціональну логіку, насправді так само потрапила в пастку неформальних практик, клієнталізму та кланової політики, яка лише змінила конфігурацію в нових умовах.

2.3. Офіс Президента України: між інституційною спадкоємністю і новим курсом (2019 – 2024 рр.)

Завдання цього підрозділу полягає в характеристиці змін, які відбулися в апараті глави держави після обрання В. Зеленського Президентом України, та оцінити, чи знаменували вони докорінну трансформацію, чи стали

¹⁶⁵ Лаф, Дж. Система кланового капіталізму в Україні: Складність демонтажу «системи». Дослідницький звіт. Лондон: Chatham House. 2021. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2021-11/2021-07-01-ukraine-crony-capitalism-ukrainian-lough.pdf>

¹⁶⁶ Minakov M., Rojansky M. Democracy in Ukraine: Are We There Yet? Kennan Cable No. 30. January 2018. Wilson Center. URL: https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/kennan_cable_30_-_rojansky_minakov.pdf

косметичною зміною. Особливо важливим є розгляд ролі апарату в умовах правового режиму воєнного стану.

Після президентської виборчої кампанії 2019 р. відбулися чергові трансформації в політичній системі, що обумовлено особливістю електоральних настроїв на той час: низький рівень суспільної довіри до владних інститутів та створення нових запитів щодо майбутнього керівництва держави. Одним із головних кандидатів у президенти став В. Зеленський. Він з'явився на політичній арені відповідно до електорального запиту на «нові обличчя»¹⁶⁷, що раніше не були пов'язані з політикою. Згідно з результатами Центральної виборчої комісії, у другому турі він здобув перемогу, отримавши значний кредит довіри від народу – 73, 22% голосів¹⁶⁸. Швидкими темпами було сформовано пропрезидентську ПОЛІТИЧНУ ПАРТІЮ «СЛУГА НАРОДУ», що в ході дострокових парламентських виборів отримала більшість у Верховній Раді України та право самостійно сформувати коаліцію депутатських фракцій. Таким чином, у руках новообраного Глави держави опинилися значні важелі впливу, які відкрили перед ним колосальні можливості реалізації своєї програми та швидкого реформування. У цьому контексті важливо розглянути вплив апарату президента. Враховуючи бажання Глави держави здійснити швидкі та глибокі реформи, ми маємо оцінити, чи дійсно функціональна та адміністративна логіка його апарату базувалася на нових підходах, чи зміни були формальними.

У червні 2019 р. В. Зеленський реорганізував Адміністрацію Президента, утворивши Офіс Президента України, згідно з Указом № 417/2019¹⁶⁹. Цей крок пояснюється бажанням новообраного Глави держави наблизити інститут до європейських стандартів, розірвати зв'язок з прикладами попередніх

¹⁶⁷ Kuzio, Taras. “Russophilism and Misunderstanding Ukraine.” Review of The Zelensky Effect, by Olga Onuch and Henry Hale. London: Hurst and Co., 2023; Ukraine’s Unnamed War. Before the Russian Invasion of 2022, by Dominique Arel and Jesse Driscoll. Cambridge: Cambridge University Press, 2023. *Empirio* 1, no. 1 (2024): 131–136.

¹⁶⁸ Вибори президента 31 березня та 21 квітня 2019 року. Місія БДПЛ зі спостереження за виборами. Остаточний звіт. Варшава, 2019. URL: https://www.cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/2019_osce_pu.pdf

¹⁶⁹ Указ Президента України № 417/2019 «Питання забезпечення діяльності Президента України» від 20.06.2019. Офіційне інтернет-представництво. Президент України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4172019-27609>

апаратів та створити враження відкритої комунікації з електоратом. Так, на початку каденції В. Зеленського обговорювалася ідея переїхати з Банкової до Українського дому, щоб це був «опенспейс, зі скляними стінами, куди може спокійно прийти будь-який громадянин України»¹⁷⁰. Реформування апарату Президента, згідно з заявами керівника ОПУ А. Богдана, планували здійснити за грантові кошти від Європейського Союзу¹⁷¹. Проте згодом від ідеї переїзду відмовилися, мовляв «не на часі»¹⁷². Також в Указі зазначено основні завдання Офісу як організаційне, правове, консультативне, інформаційне, експертно-аналітичне та інше забезпечення здійснення Президентом визначених Конституцією повноважень¹⁷³.

Аналізуючи Положення про Офіс Президента України, бачимо, що структура Офісу Президента є досить розгалуженою. Керівництво складається з Керівника Офісу, Першого заступника Керівника, заступників Керівника, Керівника Апарату Офісу Президента, Першого помічника Президента України, помічників та радників Президента України. Важливо зауважити, що в Указі Президента України № 436/2019 «Про Положення про Офіс Президента України»¹⁷⁴ не визначено граничну чисельність штату, лише вказано, що кількість штату, порівняно з попередніми апаратами, буде зменшено. На нижчому рівні діє ряд підрозділів. Цікавою є, у тому числі, зміна їх конфігурації: кількість департаментів зменшена з 25 до 18 шляхом об'єднання деяких, а поряд із департаментами з'явилися директорати. Це можна вважати інституційною новизною Офісу Президента, оскільки тепер у структурі відчувається розмежування між політичним (директорати) та

¹⁷⁰ Шеремета Д. Глава Адміністрації президента вважає, що Зеленський переїде з Банкової. Главком. 2019. 17 червня. URL: <https://glavcom.ua/news/glava-administraciji-prezidenta-zelenskiy-perejide-z-bankovoji-602392.html>

¹⁷¹ Не Адміністрація, а Офіс. Як буде виглядати нове робоче місце президента Зеленського. НВ. 2019. 20 червня. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/yak-viglyadatime-onovlena-administraciya-prezidenta-volodimira-zelenskogo-50028064.html>

¹⁷² В Офісу президента немає варіанту переїзду з Банкової – Богдан. Радіо Свобода. 2019. 31 серпня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-nemaie-variantu-pereizdu-bohdan/30139730.html>

¹⁷³ Указ Президента України № 417/2019 «Питання забезпечення діяльності Президента України» від 20.06.2019. Офіційне інтернет-представництво. Президент України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4172019-27609>

¹⁷⁴ Указ Президента України № 436/2019 «Про Положення про Офіс Президента України» від 25 черв. 2019 р. офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4362019-27681>

адміністративним (департаменти) рівнями управління. Згідно з Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 831-р «Деякі питання реформування державного управління України»¹⁷⁵, директори є структурою апарату міністерств, у яких відбувається формування політики, що посилює спроможність міністерств до планування та реалізації реформ. Таким чином, можемо припустити, що за тією ж логікою директори утворювалися в Офісі Президента України. Це підтверджують і слова заступника Керівника Офісу Президента Р. Рябошапки, який заявив, що директори покликані надавати Президенту інформацію про наявні проблеми та можливості їх вирішення. Також було заявлено, що Офіс відходить від адміністративної та функціональної логіки Адміністрації, тобто тепер не буде виконувати роль паралельного уряду¹⁷⁶. Таким чином, розпочали дію низка директоратів за спрямуваннями, наприклад, Директорат з питань правової політики, що забезпечує юридичний супровід законодавчих ініціатив Президента, Директорат з питань зовнішньої політики та стратегічного партнерства, Директорат з питань юстиції та правоохоронної діяльності, Директорат з питань регіональної політики та децентралізації, Директорат інформаційної політики тощо. Також у 2021 р. структура розширилася через створення Директорату з питань соціальної політики та охорони здоров'я, Директорату з зовнішньої політики та стратегічного партнерства та Департаменту з питань європейської та євроатлантичної інтеграції¹⁷⁷. Загалом, базові завдання та шляхи реалізації Офісу збігаються із Адміністрацією П. Порошенка. Проте бачимо, що в Офісі В. Зеленського з'явилися нові спеціалізовані посади та напрями діяльності. Наприклад, в оборонній сфері, окрім Директорату з питань національної безпеки та оборони, запроваджено посаду Спеціального

¹⁷⁵ Розпорядження Кабінету Міністерства України № 831-р «Деякі питання реформування державного управління України» від 21 лип. 2021 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text>

¹⁷⁶ Не Адміністрація, а Офіс. Як буде виглядати нове робоче місце президента Зеленського. НВ. 2019. 20 червня. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/yak-viglyadati-onovlena-administraciya-prezidenta-volodimira-zelenskogo-50028064.html>

¹⁷⁷ Указ Президента України № 220/2021 «Про внесення змін до Указу Президента України від 20 червня 2019 року № 417» від 31 трав. 2021 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2202021-39053>

уповноваженого Президента з питань міжнародних безпекових гарантій і розвитку оборонних сил та Уповноваженого з питань захисту прав військовослужбовців. Важливою зміною стало те, що посади радників та перших помічників Президента було формалізовано і, згідно з Указом Президента № 309/2021, віднесено до посад патронатної служби¹⁷⁸. Таким чином, юридично вони не є державними службовцями, а позаштатними працівниками, які працюють відповідно до Трудового договору. Також новацією став підхід до комунікаційної стратегії Офісу Президента, адже структура прагнула вести активну цифрову взаємодію як із внутрішньою аудиторією, так із міжнародною. Однак, як показує дослідження Інституту масової інформації, присутність ОПУ в соціальних мережах залишилася декларативною, оскільки їхні пости «суцільна канцелярщина», відповідно, взаємодія з аудиторією залишилася низькою¹⁷⁹. Також комунікаційна стратегія Офісу не виправдала себе в контексті реагування на резонансні інформаційні кампанії. Найбільші з них – формула Штайнмаєра та телефонна розмова Д. Трампа і В. Зеленського, навколо яких вирували різні суперечливі заяви. Через нерозуміння суті формули Штайнмаєра виникли протести по всій країні, натомість ОПУ та сам Президент не коментували це в соцмережах. Головний комунікаційник К. Тимошенко визнав брак комунікації Офісу, тому В. Зеленський дав 14-годинну прес-конференцію, на яку запросив журналістів та представників різних медіа, проте навряд чи можна вважати, що це виправило ситуацію, оскільки Президент не був готовий до деяких запитань, часто ухилявся від прямих відповідей, а акредитація журналістів відбувалась вибірково¹⁸⁰. У квітні 2020 р. К. Тимошенка змінив М. Подоляк, який став радником Керівника Офісу Президента і позиціонував себе як антикризовий менеджер. Таким чином, він взяв під контроль

¹⁷⁸ Указ Президента України № 309/2021 «Про Радника Президента України» від 26 лип. 2021 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3092021-39465>

¹⁷⁹ Братушак О. Де Зе?: «Прямі комунікації» Зеленського в соцмережах поки програють традиційним медіа. Інститут масової інформації. 2019. 1 листопада. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/de-ze-pryami-komunikatsiyi-zelenskogo-v-sotsmerezah-poky-prograyut-tradytsijnym-media-i30269>

¹⁸⁰ Зубченко Я. Рекордний пресмарафон Зеленського. Як це було. Детектор Медіа. 2019. 11 жовтня. URL: <https://detector.media/infospace/article/171432/2019-10-11-rekordnyy-presmarafon-zelenskogo-yak-tse-bulo/>

інформаційну політику Офісу та взаємодію з медіа¹⁸¹. Комунікаційні проблеми стосувалися не лише взаємодії із суспільством, а й з іншими гілками влади. Так, через відсутність злагодженої співпраці між Офісом, Верховною Радою та Урядом до кінця 2019 р. не вдалося ухвалити кілька законопроектів, які декларувалися як невідкладні, зокрема це стосується земельної реформи, продовження децентралізації.

Важливо наголосити, що В. Зеленський і пропрезидентська ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «СЛУГА НАРОДУ» отримали великий мандат довіри від електорату, однак команда глави держави, як він сам, не мали політичного досвіду, натомість пояснювали це повним оновленням влади та розривом з традиційними практиками управління попередників. У такому випадку постає цілком закономірне питання, хто увійшов до команди Президента. Незважаючи на заяви про перезавантаження українського політикуму, В. Зеленський привів до управління людей, з якими працював раніше у комерційних проєктах. Наприклад, першим помічником Президента став друг і колега В. Зеленського зі студії «Квартал 95» С. Шефір, заступниками Керівника Офісу Президента було призначено С. Трофімова – продюсера студії «Квартал 95» та Ю. Костюка – сценариста. Ще на початку своєї каденції В. Зеленський заявив, що, окрім людей зі своєї команди, не може нікому довіряти¹⁸². Так, Офіс Президента перейняв на себе відповідальність за кадрові призначення до багатьох інститутів. Наприклад, новостворена фракція фактично не брала участі в доборі кандидатів на керівні посади в Уряді, окрім самого голосування за затвердження – список кандидатів був підготовлений у стінах ОПУ. Прояви кадрового голоду та відсутність чіткої управлінської стратегії неодноразово завдавали удару по іміджу Президента та його партії, ба більше негативно впливали на імідж країни. ОПУ, таким

¹⁸¹ Жартовська М., Коваленко О. У глави Офісу президента — новий консультант. Він був опозиціонером у Білорусі, провладним журналістом за Януковича, а тепер вирішує кризи у владі. Великий профайл Михайла Подоляка. Бабель. 2020. 23 квітня. URL: <https://babel.ua/texts/42368-u-glavi-ofisu-prezidenta-noviy-konsultant-vin-buv-opozicionerom-u-bilorusi-provladnim-zhurnalistom-za-yanukovicha-a-teper-virishuye-krizi-u-vladi-velikiy-profayl-mihayla-podolyaka>

¹⁸² Зеленський зізнався, що не довіряє нікому, крім людей зі свого кола. Українська правда. 2019. 17 липня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/07/17/7221204/>

чином, значно розширила свій вплив у сферах зовнішньої політики, адже відсутність концептуальних документів і керування лише загальними положеннями Указу Президента «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави» та Програми діяльності Уряду на 2019 р. дозволили створити гнучке поле для маніпуляцій. Так, МЗС фактично перетворився на додаток до Офісу Президента: реорганізація Міністерства закордонних справ залишила поза увагою ключові напрями зовнішньої політики, відбулися ротації у дипломатичному корпусі із відкликанням 12 керівників посольств і призначенням деяких нових, радником Секретаря РНБО з реінтеграції Донбасу призначили шоумена С. Сивоуху, також без пояснень відбувалися зміни складу українських представників на Тристоронній контактній групі. Згідно з оцінками аналітиків Центру Разумкова, під час кадрових змін у гуманітарній політиці у тому числі спостерігався тиск з боку Офісу Президента на комісії Національного агентства України з питань державної служби¹⁸³. Апарат Президента втрутився і в роботу судової гілки, про що нагадує конституційна криза 2021 р. Тоді Голову Конституційного Суду України О. Тупицького та члена Верховного Суду України О. Касманіна за Указом Президента зняли з посад і притягнули до кримінальної відповідальності. Проте Верховний Суд, апелювавши до відсутності у Президента повноважень звільняти суддів, визнав це рішення незаконним і скасував його¹⁸⁴.

Якщо говорити про кадрову ситуацію в самій структурі ОПУ, то варто наголосити, що фактично лише А. Богдан, Керівник Офісу Президента, мав досвід роботи у державних структурах. Проте, разом із тим, він підпадав під закон про люстрацію, оскільки двічі призначався на посаду уповноваженого з питань антикорупційної політики під час президентства В. Януковича,

¹⁸³ Україна 2019-2020: широкі можливості, суперечливі результати (аналітичні оцінки). Центр Разумкова. Київ. 2019. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/other/2020-PIDSUMKI-UKR_ENG.pdf

Україна 2020-2021: невинуваті очікування, нечувані виклики (аналітичні оцінки). Центр Разумкова. Київ. 2020. URL: <https://razumkov.org.ua/uploads/other/2021-PIDSUMKI-PROGNOZI-UKR-ENG.pdf>

¹⁸⁴ Верховний Суд зупинив провадження у справі щодо відсторонення Тупицького. Радіо Свобода. 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-verhovny-sud-tupycky/31542057.html>

відповідно, не мав права працювати на державній службі до 2024 р. А. Богдан був особистим адвокатом олігарха І. Коломойського, а також супроводжував президентську кампанію В. Зеленського¹⁸⁵. Указом Президента України № 435/2019 А. Богдана було призначено на посаду Керівника Офісу Президента України¹⁸⁶. Він швидко став однією з ключових фігур в новому українському політикумі, оскільки вдався до стратегій управління своїх попередників – намагався сконцентрувати владу в руках Офісу та контролювати усі аспекти політичного процесу. Таким чином, викликав побоювання і в українського суспільства, і в міжнародних партнерів¹⁸⁷. Окрім того, А. Богдан був відомий специфічною манерою спілкування, яка породжувала конфлікти як з іншими гілками влади, так і в самій команді Президента¹⁸⁸.

На початку 2020 р. відбулося оновлення складу Офісу Президента. А. Богдана було відправлено у відставку, а його місце посів А. Єрмак¹⁸⁹. Медіа та політичні експерти назвали його «сірим кардиналом» за неформальний, але вагомий вплив на політику. За інформацією ВВС, спочатку А. Єрмак повинен був отримати посаду віцепрем'єра з питань тимчасово окупованих територій та вести переговори щодо обміну військовополонених. За словами В. Зеленського, вирішили, що «урядова посада обмежуватиме його в контактах», тому отримав посаду у структурі, владні межі якої Конституція не визначає. А. Єрмак організовував міжнародні відрядження В. Зеленського, встановлював контакти з командою Д. Трампа,

¹⁸⁵ Зеленський призначив Богдана, який підпадає під люстрацію, Головою АПУ – Указ. 5 канал. 2019. 21 трав. URL: <https://www.5.ua/polityka/zelenskyi-pryznachyv-hlavoju-administratsii-prezydenta-bohdana-ukaz-192696.html>

¹⁸⁶ Указ Президента України №435/2019 «Про призначення А. Богдана Керівником Офісу Президента України» від 25 черв. 2019 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4352019-27677>

¹⁸⁷ Zelensky, Yermak and Ukraine's wartime governance. OSW Centre for Eastern Studies. URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2024-08-14/zelensky-yermak-and-ukraines-wartime-governance>

Polakowsky Y. Why Andriy Bohdan is the wrong man for the time. Atlantic Council. 2019. 4 листопада. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/%EF%BB%BFwhy-andriy-bohdan-is-the-wrong-man-for-the-time/>

¹⁸⁸ Баркар Д. Відставка голови Офісу президента. Що було не так із Андрієм Богданом? Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30428958.html>

¹⁸⁹ Указ Президента України № 48/2020 «Про призначення А. Єрмака Керівником Офісу Президента України» від 11 лют. 2020 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/482020-32305>

брав участь у зустрічах з іноземними лідерами та переговорах в «Нормандському форматі»¹⁹⁰. У березні 2020 р. був представником від України разом з Л. Кучмою в переговорах Тристоронньої контактної групи й парафував домовленості про створення Консультативної ради в Мінську, де стояли підписи так званих «представників ОРДЛО», що легітимувало їх та, відповідно, суперечило проукраїнській позиції¹⁹¹. Загалом, А. Єрмак, ставши очільником ОПУ, зміг розбудувати модель управління державою, яка була б комфортною для апарату Президента і яка дала йому можливість посилити важелі впливу, що неспівмірно з його статусом. До прикладу, він мав в рази більше радників, ніж В. Зеленський, що підтверджує концентрацію політичного й адміністративного впливу Офісу Президента¹⁹².

Разом із тим ОПУ став важливою структурою з початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 р. Згідно з Конституцією України і Законом України «Про правовий режим воєнного стану», Указом Президента України від 24.02.2022 №64/2022 було введено воєнний стан. Тепер від звичайних політичних функцій та публічних політик відбувся перехід до ухвалення швидких рішень, покликаних врегулювати кризову ситуацію, та позиціонування держави на міжнародних майданчиках. Посилення президентської влади обумовилося набуттям Главою держави функцій Верховного головнокомандувача Збройних Сил України. Була вибудована єдина мобілізована вертикаль виконавчої влади. Важливо зазначити, що законодавством України не напрацьований Закон «Про особливий правовий режим – стан війни». 24 лютого 2022 р. було оголошено правовий режим воєнного стану, який, хоч і формує певні обмеження та посилення впливу влади, але слугує скоріше як мобілізаційний інструмент. Проте, як зазначив О. Кондратенко, організація

¹⁹⁰ Віцепрезидент Єрмак. Як помічник Зеленського став ключовою фігурою в українській владі. BBC News Україна. 2023. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c976nzm8e8c>

¹⁹¹ Найбільш сумнівні дипломатичні досягнення у Зеленського – на російському напрямку. Головна - Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. 2020. URL: <https://dif.org.ua/article/naybilsh-sumnivni-diplomatichni-dosyagnennya-u-zelenskogo-na-rosiyskomu-napryamku>

¹⁹² Україна 2020-2021: невинуваті очікування, неочікувані виклики (аналітичні оцінки). Центр Разумкова. Київ, 2020. URL: <https://razumkov.org.ua/uploads/other/2021-PIDSUMKI-PROGNOZI-UKR-ENG.pdf>

української влади, яка сформувалась після повномасштабного вторгнення, відповідає фактично всім критеріям президентської республіки¹⁹³. У цьому контексті роль ОПУ набула ширшого значення. Фактично він перетворився на модерацийний центр, до роботи якого долучилися Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України та регіональні еліти. В умовах кризи апарат виконує важливі функції – від стратегічної комунікації до оперативного реагування на різні ситуації, що є необхідним, враховуючи набуття президентом повноважень Верховного головнокомандувача. Таким чином, апарат перейшов до режиму надзвичайного управління, що дозволяє швидко ухвалювати рішення. Важливу роль Офіс Президента відіграв у комунікаційній стратегії в умовах війни, адже забезпечив високий рівень реагування на ситуації з побудовою позитивного іміджу президента держави, що воює¹⁹⁴.

Відкритим є питання щодо штату ОПУ. Керівником залишився А. Єрмак, який станом на жовтень 2023 р. мав 58 працівників у своєму підпорядкуванні – 10 заступників, 7 радників, 18 радників поза штатом, 14 радників самого Офісу Президента та керівниця Апарату, тобто в А. Єрмака в чотири рази більше радників, ніж у В. Зеленського. Проблемою стало те, що положення про Офіс Президента не регулює максимальну кількість радників. Також у тексті не передбачено посад радників Керівника ОПУ і, відповідно, радників заступників Керівника. Жодної згадки у положенні немає і про персоналії радників Офісу. Тобто можемо стверджувати, що незакріпленість та відсутність законодавчого регулювання штату ОП, усі, хто причетні до його діяльності, залишаються невидимими для суспільства і, відповідно, не несуть відповідальності за свої дії. Особливо проблема загострюється через

¹⁹³ Кондратенко О. Інститут Президента України: динаміка сфер компетенції. Політичні дослідження. №1(5) 2023. С. 87-107.

¹⁹⁴ Воробйов К. І. Специфіка роботи пресцентру Офісу Президента України під час війни : кваліфікац. робота бакалавра / К. І. Воробйов ; наук. кер. К. О. Доценко ; Запорізький нац. ун-т, Ф-т журналістики, Каф. соціальних комунікацій та інформац. діяльності. – Запоріжжя, 2023. – 55 с.

нерозуміння, які обов'язки вони виконують, до якої інформації мають доступ та чи впливають на ухвалення рішень¹⁹⁵.

Із початком повномасштабного вторгнення постала проблема адміністративної правосуб'єктності ОПУ як суб'єкта публічного адміністрування із залученням до реалізації заходів в умовах воєнного стану. К. Крамський завдяки комплексному аналізу з'ясував, що в умовах воєнного стану працівники Офісу Президента України беруть участь у реалізації низки важливих заходів. Зокрема, Керівник ОП відповідальний за реалізацію таких повноважень: 1) очолює Координаційний штаб з гуманітарних та соціальних питань; 2) є співголовою Міжнародної експертної групи щодо посилення санкцій на Російську Федерацію; 3) регулярно бере участь у нарадах Президента України з Головнокомандувачем ЗСУ щодо матеріально-технічного забезпечення сил оборони та готовності до виконання бойових завдань; 4) є співголовою Національної ради з відновлення України від наслідків війни¹⁹⁶. Як бачимо, спектр компетенцій Керівника ОПУ досить широкий. Із початком відкритої російської агресії можемо констатувати, що його вплив розширився. Видання «BBC NEWS Україна» назвало А. Єрмака «ключовою фігурою в українській владі»¹⁹⁷. Такі тези підтверджуються фігуруванням А. Єрмака у світових політичних рейтингах. Так, він потрапив у список діячів року американського видання «Politico» як «зелений кардинал». Як написало видання, А. Єрмак «отримав величезну владу як ключовий гравець у військовому кабінеті Зеленського; він фактично тримає кермо українського уряду та парламенту, водночас дозволяючи своєму начальнику тримати свої руки чистими»¹⁹⁸. В умовах воєнного стану він їздить у міжнародні відрядження за дорученням Президента, веде переговори

¹⁹⁵ Саліженко О. Рух чесно публікував повний перелік радників Зеленського та Єрмака. Рух ЧЕСНО. 2023. URL: <https://www.chesno.org/post/5754/>

¹⁹⁶ Крамський К. Проневич О. Адміністративна правосуб'єктність Офісу Президента України в умовах введення правового режиму воєнного стану. 2022. URL: <https://archive.logos-science.com/index.php/conference-proceedings/article/view/126/127>

¹⁹⁷ Віцепрезидент Єрмак. Як помічник Зеленського став ключовою фігурою в українській владі - BBC News Україна. 2023. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c976nzm8e8o>

¹⁹⁸ Andriy Yermak. POLITICO. 2023. URL: <https://www.politico.eu/list/politico-28-class-of-2024/andrii-yermak/>

та укладає угоди, що, згідно з Конституцією, має бути повноваженням самого Президента і не повинно делегуватися іншим особам. Про вплив ОПУ на інші гілки влади, зокрема парламент, стверджує опозиція до правлячої партії, проте народні депутати з фракції ПП «СЛУГА НАРОДУ» заперечують повний контроль і запевняють, що парламент зберігає свою суб'єктність. За словами політичного оглядача Р. Кравця, сказати, що весь склад парламенту IX скликання і, зокрема, фракція ПП «СЛУГА НАРОДУ» є повністю керованими Офісом Президента, буде некоректно¹⁹⁹.

Вищевикладене у підрозділі дозволяє підсумувати, що за президентства В. Зеленського утворилася нова конфігурація апарату, де інституційні ознаки модернізації переплелися з логікою персоналізованого управління. Структура Офісу формально мала свідчити про деполітизацію та наближення до європейських практик, проте вирішальні ролі все одно сконцентрувалися навколо неформальних акторів, зокрема керівників Офісу, відповідно, нова конфігурація апарату президента свідчить про загальну тенденцію до персоналізації влади. Разом із тим варто відзначити переваги діяльності ОПУ, зокрема ефективне виконання координаційної функції та гнучкість самої структури. Комунікаційна стратегія апарату має важливе значення в умовах російської агресії та поширення дезінформації, як в середині країни, так і на міжнародну аудиторію.

У розділі 2 ми здійснили аналіз трансформацій, яких зазнав апарат президента в різні періоди. Усі зміни, які відбувалися в інституті, мають спільну тенденцію: сприяти посиленню президентської вертикалі. Ми не беремося оцінювати ефективність кожного апарату, оскільки вони існували і різних контекстах і мали різні цілі. Натомість підсумуємо, що на основі розгляду різних конфігурацій апарату президента бачимо відсутність стабільної правової моделі, що дозволяє йому функціонувати на межі між

¹⁹⁹ Галів О. «Вплив ОП на державні інституції є надмірним». Чи так це? (відеоблог). Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/32829244.html>

виконавчою владою та політичним штабом глави держави. Також зазначимо, що апарат президента протягом зазначених хронологічних меж еволюціонував не за лінійною логікою інституційного розвитку, а під впливом політичної кон'юнктури, стилю президентського управління, зовнішньої ситуації та кадрового складу. Подібна динаміка свідчить про відсутність стабільної адміністративної традиції й потребу в правовому врегулюванні та інституціоналізації апарату.

ВИСНОВКИ

Вищезазначене дозволяє нам зробити висновки про трансформаційні процеси апарату президента, які відбулися в різні періоди від 14 жовтня 2005 р. до 31 грудня 2024 р.

Враховуючи викладене у 1 розділі, ми можемо стверджувати про високий ступінь наукової розробки у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників, що свідчить про глибокий інтерес до вивчення апарату президента. Однак через унікальність цього інституту на сьогодні відсутні універсальні підходи до його аналізу, відповідно, дослідження потребує застосування різних рамок для розуміння логіки функціонування апарату президента та напрацювання подальших рекомендацій для вдосконалення його діяльності.

Ми не беремося оцінювати ефективність апарату Президента в різні періоди, натомість пропонуємо осмислити зміни функціонального наповнення, політико-адміністративної логіки та інституційної конфігурації. У цьому контексті особливо прикладним є використання концепції чотирьох моделей відносин між політиками та бюрократами, яку у спільній праці запропонували Дж. Абербах, Р. Патнем та Б. Рокман²⁰⁰. Ці образи доцільно сприймати як аналітичну матрицю, яка дозволяє описати інституційну динаміку, та визначити, які з цих моделей домінують у різні періоди діяльності апарату президента.

Оскільки 2 розділ ми присвятили опису формальних сфер компетенції та оцінці фактичного впливу на політику, можемо твердити, що український апарат президента не має визначеного правового статусу, при цьому може виконувати низку виконавчих функцій. У випадку Адміністрації часів В. Януковича можемо застосувати першу модель, оскільки вона вдало описує авторитарну централізацію, де бюрократія втрачає автономію і підпорядковується виключно волі президента. Спільність інтересів між бюрократами та політиками зміцнили централізацію, відповідно, апарат

²⁰⁰ Aberbach, J. D., Putnam, R. D., & Rockman, B. A. *Bureaucrats and Politicians in Western Democracies*. Cambridge, Massachusetts; London: Harvard University Press, 1981. – 322 c.

перетворився на інструмент реалізації корисних для влади рішень, де баланс між аналітичною, координаційною та патронатною функціями зруйнований.

Друга модель «факти-інтереси» домінує в логіці функціонування Секретаріату Президента у 2005-2010 рр., коли увага акцентувалася на експертності, аналітичному супроводі та забезпеченні функцій Президента. Цей період особливий своєю інституційною амбівалентністю, оскільки бюрократія намагалася грати роль незалежного експертного центру при тому, що політичний центр був досить слабким. Також бачимо, що в Секретаріаті з'явився поділ експертів за напрямками – аналітичні служби, підрозділи, радники, представники у регіонах тощо. У дійсності, Секретаріат мав ознаки технократичного апарату, однак політична турбулентність і конфлікти в системі не дозволили стабілізувати цю модель.

Образ «енергія-рівновага» є домінуючим під час розгляду Адміністрації Президента часів П. Порошенка, де переважала технократична логіка, фокус на ефективне адміністрування, взаємодію з міжнародними партнерами та державними інститутами. Бюрократія, по суті, виступала як допоміжний стабілізаційний елемент у ситуації внутрішньої турбулентності та зовнішньої загрози, відіграла значну роль у впровадженні реформ. Таким чином, політична воля Президента співіснувала з бюрократичною раціональністю, а функціонування, порівняно з Адміністрацією В. Януковича, стало більш стриманим.

Образ гібридизації досить влучно описує конфігурацію Офісу Президента після 2019 р., оскільки відбувається розмиття меж між політичними радниками, комунікаційниками, державними службовцями і неформальними акторами, що поглибилося після початку повномасштабного вторгнення РФ у 2022 р. Таким чином, спираючись на цю модель, можемо твердити про стирання меж між аналітикою, стратегією, політичним супроводом і прямим втручанням у сфери, які не належать до сфер компетенції Офісу.

Таким чином, наголошуємо, що, окрім формальних практик, апарат президента України сповнений складної інституційної динаміки, де не менш

важливими є фактичний вплив апарату, який формується на основі стилю управління, впливу контекстів та логіки президентського лідерства. На основі аналізу трансформації різних конфігурацій апарату Президента України ми можемо твердити, що, незважаючи на відмінності в назвах, структурі, управлінських практиках, на рівні політичної логіки вони ілюструють набагато глибші процеси, а саме боротьбу між прагненням до інституціоналізації президентської влади та її персоніфікації, між спробами осучаснити апарат та забюрократизувати його. Важливо розуміти, що апарат Президента України залишається позасистемним інститутом, який не має чіткого місця в публічному адмініструванні – ні як орган влади, ні як елемент класичної виконавчої влади. Його поточний статус визначається виключно підзаконними актами, змінюється відповідно до політичної кон'юнктури, а функціональне навантаження формується у відповідь на запити глави держави. Тому, хоч президенти заявляли про трансформації апарату, йшлося про інституційний ребрединг, ніж про глибокі реформи. Відповідно, логіка апарату Президента України полягає в зосередженні функцій навколо особи Президента та його оточення.

Разом із тим інститут демонструє досить високий рівень гнучкості, адже швидко адаптується до нових викликів, наприклад, революційні або воєнні події, може виступати оперативним центром управління та реагування, проте така здатність не визначає його інституційної якості. У підсумку наша робота покликана довести, що апарат Президента України потребує не чергового ребредингу, а осмисленої інституціоналізації. Його функціонування повинно відбуватися в системі публічної влади – з прозорим статусом, чіткими межами повноважень та професійною кадровою основою. Поточне становище апарату президента зумовлює пошук шляхів удосконалення діяльності та законодавчого регулювання. Зокрема, в подальшому є необхідним напрацювання нормативно-правової бази, яка закріплювала б правовий статус апарату президента, його структур, а також дорадчих та допоміжних органів; визначала б межі повноважень та відповідальності

державних службовців і політичних призначенців; врегулювала б процедуру взаємодії з іншими органами влади. У тому числі потрібно визначити інституційне розмежування політичної та адміністративної вертикалі шляхом визначення чітких процедур призначення, звітування та припинення повноважень штату. Однак важливо наголосити на тому, що першочерговим є відновлення безпекової ситуації в державі, відповідно, створення умов для якісних змін в системі державних органів влади та державному управлінні загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Aberbach, J. D., & Rockman, B. A. In the Web of Politics: Three Decades of the U.S. Federal Executive. Washington, D.C.: Brookings Institution Press. 2000. 360 с.
2. Aberbach, J. D., Putnam, R. D., & Rockman, B. A. Bureaucrats and Politicians in Western Democracies. Cambridge, Massachusetts; London: Harvard University Press, 1981. – 322 с.
3. Andriy Yermak. POLITICO. 2023.
URL: <https://www.politico.eu/list/politico-28-class-of-2024/andrii-yermak/>
4. Commission Staff Working Document Accompanying the Communication from the Commission to the Council and the European Parliament "Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2007": Progress Report Ukraine.
Refworld. URL: <https://www.refworld.org/reference/countryrep/eucommiss ion/2008/en/61337>
5. DEPARTMENT. Dictionary.com.
URL: <https://www.dictionary.com/browse/department>
6. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Opinion on the Draft Law on the Constitutional Court of Ukraine, adopted at its 109th Plenary Session (Venice, 9–10 December 2016), No. CDL-AD(2016)034.
URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)034](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)034)
7. Freedom House. Sounding the Alarm Round 2: Protecting Democracy in Ukraine. David J. Kramer, Robert Nurick, Damon Wilson, Evan Alterman. Washington, D.C.: Freedom House, 2012. 24 с.
URL: <https://freedomhouse.org/sites/default/files/Ukraine%202012%20English%20FINAL.pdf>
8. Freedom in the World 2014 – Ukraine.
Refworld. URL: <https://www.refworld.org/reference/annualreport/freehou/2014/en/96750>

9. Genovese, M. A. *The Modern Presidency: Six Debates That Define the Institution*. New York: Columbia University Press, 2022. 181 p. P. 36.
10. Hess, S. *Organizing the Presidency*. 3rd ed. Washington, D.C.: Brookings Institution Press. 2002. 240 c.
11. Jordan, W. Poroshenko sacks Lozhkin after news of \$500m deal. Aljazeera. 8 Feb 2018. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2018/2/8/poroshenko-sacks-lozhkin-after-news-of-500m-deal>
12. Kuzio, Taras. "Russophilism and Misunderstanding Ukraine." Review of *The Zelensky Effect*, by Olga Onuch and Henry Hale. London: Hurst and Co., 2023; *Ukraine's Unnamed War. Before the Russian Invasion of 2022*, by Dominique Arel and Jesse Driscoll. Cambridge: Cambridge University Press, 2023. *Empirio* 1, no. 1 (2024): 131–136.
13. Minakov M., Rojansky M. *Democracy in Ukraine: Are We There Yet?* Kennan Cable No. 30. January 2018. Wilson Center. URL: https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/kennan_cable_30_-_rojansky_minakov.pdf
14. *Nations in Transit 2012: Ukraine*. Washington, D.C.: Freedom House, 2012. URL: https://freedomhouse.org/sites/default/files/inline_images/98.pdf
15. Polakiwsky Y. Why Andriy Bohdan is the wrong man for the time. Atlantic Council. 2019. 4 листопада. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/%EF%BB%BFwhy-andriy-bohdan-is-the-wrong-man-for-the-time/>
16. Poroshenko's right-hand man emerges . Radio Free Europe/Radio Liberty. 2014. 18 червня. URL: <https://www.rferl.org/a/poroshenkos-right-hand-man-emerges/25426487.htm>
17. Relyea, H. C. *The Executive Office of the President: A Historical Overview*. Congressional Research Service. 2008.
18. Warshaw, S. A. *The White House Staff: Inside the West Wing and Beyond*. Boulder, CO: Westview Press. 2000. 264 c.

19. Zelensky, Yermak and Ukraine's wartime governance. OSW Centre for Eastern Studies. URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2024-08-14/zelensky-yermak-and-ukraines-wartime-governance>
20. Бабенко К. Феномен біцефалізму виконавчої влади в процесі конституційного розвитку України. Шостий апеляційний адміністративний суд. С. 108-122.
21. Битяк Ю., Серьогіна С., Бодрова І. Правове регулювання організації та діяльності апарату глави держави: зарубіжний та вітчизняний досвід. Серія «Наукові доповіді». Вип. 6. Харків. 2012. С. 27
22. Бодрова І. Система допоміжних органів при Президентові України. Проблеми законності. 2013. Вип. 123. С. 94–101. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2013/1/Bodrova_94.pdf
23. Бориславський Л. Президентська влада і перспективи її розвитку. Інститут Президента України в системі органів державної влади України: матеріали наукової конференції. 2014. 472 с. с. 140-145.
24. Братушак О. Де Зе?: «Прямі комунікації» Зеленського в соцмережах поки програють традиційним медіа. Інститут масової інформації. 2019. 1 листопада. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/de-ze-pryami-komunikatsiyi-zelenskogo-v-sotsmerezah-poky-prograyut-tradytsijnym-media-i30269>
25. В Офісу президента немає варіанту переїзду з Банкової – Богдан. Радіо Свобода. 2019. 31 серпня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-nemaie-variantu-pereizdu-bohdan/30139730.html>
26. В. Піпаш. "П'ята колона" захопила владу в Україні, пішла в наступ. URL: [https://zakarpattya.net.ua/Blogs/61243-\"P&](https://zakarpattya.net.ua/Blogs/61243-\)
27. Верховний суд зупинив провадження у справі щодо відсторонення Тупицького. Радіо Свобода. 2021.

- URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-verhovny-sud-tupyskyj/31542057.html>
28. Вибори президента 31 березня та 21 квітня 2019 року. Місія БДПЛ зі спостереження за виборами. Остаточний звіт. Варшава, 2019.
URL: https://www.cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/2019_osce_pu.pdf
29. Вибори Президента України 17 січня 2010 року. Центральна виборча комісія. Вибори Президента України.
URL: https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-prezidenta-ukraini/vibori-prezidenta-ukraini-17-sichnya-2010-roku.html
30. Вибори Президента України 2004 року: офіційна сторінка. Центральна виборча комісія. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011.html>
31. Витрати на діяльність Президента у 2011 році б'ють рекорди. 24 Канал.
URL: https://24tv.ua/vitrati_na_diyalnist_prezidenta_u_2011_rotsi_byut_rekordi_n64171
32. Відповідь Bihus.Info Офісу Президента: запит стосується всіх «друзів» Єрмака у важливих держструктурах. Bihus.Info, 2022.
URL: <https://bihus.info/vidpovid-bihus-info-ofisu-prezydenta-zapyt-stosuyetsya-vsih-druziv-yermaka-u-vazhlyvyh-derzhstrukturah/>
33. Віцепрезидент Єрмак. Як помічник Зеленського став ключовою фігурою в українській владі. BBC News Україна. 2023.
URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c976nzm8e8o>
34. Воробйов К. І. Специфіка роботи пресцентру Офісу Президента України під час війни : кваліфікац. робота бакалавра / К. І. Воробйов ; наук. кер. К. О. Доценко ; Запорізький нац. ун-т, Ф-т журналістики, Каф. соціальних комунікацій та інформац. діяльності. – Запоріжжя, 2023. – 55 с.
35. Галів О. «Вплив ОП на державні інституції є надмірним». Чи так це? (відеоблог). Радіо Свобода.
URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/32829244.html>

36. Гапоненко В. Суперечності інституту президентства: теоретичні засади та уроки для України. Політичний менеджмент №5, 2011. С. 110-116.
37. Денисенко В. І. Формування та функціонування в Україні політичного режиму Віктора Януковича (2010–2014 рр.) : монографія. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 878 с.
URL: http://phd.znu.edu.ua/page/dis/01_2021/Denisenko_monogr.pdf
38. ДП «Редакція газ. «Голос України». Передвиборна програма кандидата на пост Президента України Ющенка Віктора Андрійовича. Голос України. URL: <https://www.golos.com.ua/article/231803>
39. Жартовська М., Коваленко О. У глави Офісу президента — новий консультант. Він був опозиціонером у Білорусі, провладним журналістом за Януковича, а тепер вирішує кризи у владі. Великий профайл Михайла Подоляка. Бабель. 2020. 23 квітня.
URL: <https://babel.ua/texts/42368-u-glavi-ofisu-prezidenta-noviy-konsultant-vin-buv-opozicionerom-u-bilorusi-provladnim-zhurnalistom-za-yanukovicha-a-teper-virishuye-krizi-u-vladi-velikiy-profayl-mihayla-podolyaka>
40. Закон України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 р. № 742-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 11. Ст. 143.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-18#Text>
41. Зеленський зізнався, що не довіряє нікому, крім людей зі свого кола. Українська правда. 2019. 17 липня.
URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/07/17/7221204/>
42. Зеленський призначив Богдана, який підпадає під люстрацію, Головою АПУ – Указ. 5 канал. 2019. 21 трав.
URL: <https://www.5.ua/polityka/zelenskyi-pryznachyv-hlavoii-administratsii-prezydenta-bohdana-ukaz-192696.html>
43. Зозуля І., Зозуля О. І. Нормативно-правові засади діяльності Секретаріату Президента України. Форум права. № 2. 2006. С. 53–63.

- URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/91098154-051e-4d32-8be1-b4c95700b3ba/content>
44. Зозуля О. І. Особливості конституційно-правового статусу Канцелярії Президента Республіки Польща. Форум права. № 3. 2015. С. 85-91.
URL: <https://zenodo.org/records/1145871>
45. Зозуля О. І. Правові засади формування Адміністрації Президента України. Форум права. № 1. 2011. С. 408-418.
URL: <http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11zoifpu.pdf>
46. Зозуля О. Конституційно-правовий статус Адміністрації Президента України: монографія. Харків. 2014. С. 6-35.
47. Зозуля О. Поняття та сутність апарату Президента України. Право і безпеки. 2012. №5 (47). С. 16-20
48. Зубченко Я. Рекордний пресмарафон Зеленського. Як це було. Детектор Медіа. 2019. 11 жовтня.
URL: <https://detector.media/infospace/article/171432/2019-10-11-rekordnyy-presmarafon-zelenskogo-yak-tse-bulo/>
48. Калниш В., Каменєв М. Операція "Наступник": Чому Ігор Райнин став главою адміністрації президента. РБК-Україна. 2016. 30 серпня.
URL: <https://daily.rbc.ua/ukr/show/operatsiya-priemnik-pochemu-igor-raynin-stal-1472511598.html>
50. Кармазіна М. Еволюція структури президентського Секретаріату. Політичний менеджмент. №3. 2009. С. 60-68.
URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/karmazina_evoliutsiia.pdf
51. Кармазіна М. Інститут президентства в Україні: стан і перспективи досліджень. Політичний менеджмент №5, 2004. С. 122-136.
52. Ключєв Андрій Петрович. LB.ua.
URL: https://lb.ua/file/person/1309_klyuiev_andriy_petrovich.html
53. Ключєва більше не підозрюють у причетності до вбивств на Майдані. LB.ua.

- URL: https://lb.ua/news/2015/04/18/302289_klyuev_bolshe_podozrevaetsya.html
54. Кондратенко О. Інститут Президента України: динаміка сфер компетенції. Політичні дослідження. №1(5)'2023. С. 87-107.
55. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
56. Крамський К. Проневич О. Адміністративна правосуб'єктність Офісу Президента України в умовах введення правового режиму воєнного стану. 2022. URL: <https://archive.logos-science.com/index.php/conference-proceedings/article/view/126/127>
57. Лаф, Дж. Система кланового капіталізму в Україні: Складність демонтажу «системи». Дослідницький звіт. Лондон: Chatham House. 2021. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2021-11/2021-07-01-ukraine-crony-capitalism-ukrainian-lough.pdf>
58. Литвин В. Інститут президентства в системі органів державної влади: формальні сфери компетенцій та реальний вплив у політиці. Інституційна (не)спроможність держави в Україні: як розірвати замкнене коло: монографія / кол. авт.: Галина Зеленько (кер., наук. ред.) та ін. Київ. ІПіЕнД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2025. 480 с. с. 39-65.
59. Майборода О. Форма державного правління: семіпрезиденталізм в українському варіанті. Політична система України: конституційна модель та політичні практики: монографія / кол. Авт.: Зеленько Г.І. (кер., наук. ред.) та ін.. Київ : ІПіЕнД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2023. 536 с. С. 18-50.
60. Мінняйло В. Адміністрація Президента – Секретаріат Президента: знайдіть 10 розбіжностей. Радіо Свобода. 2005.15 лютого. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/927042.html>
61. Мінняйло В. Політичні шляхи Віктора Балоги. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1734943.html>

62. Найбільш сумнівні дипломатичні досягнення у Зеленського – на російському напрямку. Головна - Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Лька Кучеріва. 2020. URL: <https://dif.org.ua/article/naybilsh-sumnivni-diplomatichni-dosyagnennya-u-zelenskogo-na-rosiyskomu-napryamku>
63. Не Адміністрація, а Офіс. Як буде виглядати нове робоче місце президента Зеленського. НВ. 2019. 20 червня. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/yak-viglyadatime-onovlena-administraciya-prezidenta-volodimira-zelenskogo-50028064.html>
64. Об'єднана опозиція закликає світ дати оцінку «агресії влади щодо незалежних ЗМІ». Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24649274.html>
65. Парламент підкоряється дресуванню Чечетова. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2010/11/18/5584885/>
66. Парламентаризм, парламент і парламентські вибори 2012 року. Національна безпека і оборона. Центр Разумкова. № 7-8 (136-137). Київ. 2012. С. 11. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD136-137_2012_ukr.pdf
67. Пашков В., Хомерікі О. Політико-режимні трансформації в Україні (1991-2019): Біг по колу на шляху до демократії. Вісник національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. 2023. № 1(56). URL: <http://fil.nlu.edu.ua/article/view/274020>
68. Перший рік діяльності нової влади: наміри, дії, результати. Національна безпека і оборона. Центр Разумкова. № 12 (128). Київ. 2011. 88 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD121_2011_ukr.pdf
69. Пешко К., Онищук Ф. Хатія Деканоїдзе: Думаю, Ківа після мого звільнення відкрив шампанське... Главком. 2016. 22 листопада. URL: <https://glavcom.ua/interviews/hatiya-dekanoidze-dumayu-kiva-pislya-mogo-zviltrennya-vidkriv-shampanske-383889.html>

70. Позачергові вибори Президента України 25 травня 2014 року. Центральна виборча комісія. Вибори Президента України. URL: https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-prezidenta-ukraini/pozachergovi-vibori-prezidenta-ukraini-25-travnnya-2014-roku.html
71. Полякова Ю. Загальна характеристика системи апарату Президента України, його структура та ознаки. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 5. С. 47–49. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/483520>
72. Порошенко вирішив призначити Райніна головою АП. LB.ua. 2016. 29 серпня. URL: https://lb.ua/news/2016/08/29/343822_poroshenko_reshil_naznachit_raynina.html
73. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про внесення змін до Конституції України" від 8 грудня 2004 року N 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-10#Text>
74. Рада з питань судової реформи схвалила запуск Вищої ради правосуддя. Українська правда. 2016. 9 вересня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/09/9/7120092/>
75. Рибалка Н. Апарат обслуговування державної діяльності президента України. нормативно-правові засади його створення та діяльності. Наше право, №. 2008. С. 14-56.
76. Рибачук каже, що звільняється, бо виконав завдання Ющенка. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2006/09/16/3156698/index.amp>
77. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 68 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення

- положень частини шостої статті 83 Конституції України, частини четвертої статті 59 Регламенту Верховної Ради України стосовно можливості окремих народних депутатів України брати безпосередню участь у формуванні коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України. Верховна Рада України.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-10#Text>
78. Розпорядження Кабінету Міністерства України № 831-р «Деякі питання реформування державного управління України» від 21 лип. 2021 р. Верховна Рада України.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text>
79. Розпорядження Президента України № 33/2010-рп. «Про заходи з ліквідації Секретаріату Президента України» від 25 лют. 2010 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/332010-rp-10296>
80. Розпорядження Президента України № 464/2005-рп «Про граничну чисельність працівників Секретаріату Президента України» від 10.03.2005 станом на 10 черв. 2005 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/464/2005-%D1%80%D0%BF#Text>
81. Рудакевич М. Інститут президентства в Україні: проблеми лідерства. Інститут Президента України в системі органів державної влади України: матеріали наукової конференції. 2014. 472 с. С. 89-93.
82. Саліженко О. Рух чесно публікував повний перелік радників Зеленського та Єрмака. Рух ЧЕСНО. 2023.
URL: <https://www.chesno.org/post/5754/>
83. Скандальна прес-конференція Зінченка. Українська правда. 2005. 5 вересня. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2005/09/5/3012998/>
84. Смолка О. Правове регулювання проходження державної служби у допоміжних органах, утворених Президентом України. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 8. С. 590–592.

85. Справжній переворот в Україні відбувся у 2010 році. Центр Разумкова.
URL: <https://razumkov.org.ua/komentari/spravzhnii-perevorot-v-ukraini-vidbuvsia-u-2010-rotsi-musiiaka#:~:text=,%E2%80%93%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D0%B2%20%D0%9C%D1%83%D1%81%D1%96%D1%8F%D0%BA%D0%B0>
86. Сухонос В. Механізм реалізації функцій глави держави: монографія. Суми. 2016. 192 с.
URL: https://biem.sumdu.edu.ua/images/stories/docs/K_DPD/Mehanizm_realizacii_funkcij_golovi_derzavi.pdf
87. Толкачов О. Гучне розлучення на Банковій. Радіо Свобода. 2009.
URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1735268.html>
88. У Рибачука перший бунт. Він боротиметься з імунітетом тарганів. Українська правда.
URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2005/09/16/3013470/>
89. "Удав з'їв антилопу"? Чому Зеленський і Рада розігнали ЦВК. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-49646927>
90. Указ Президента України «Про внесення змін до структури Секретаріату Президента України» №439/2006 від 26 травня 2006 р.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4392006-4288>
91. Указ Президента України № 1002/2008 «Питання Секретаріату Президента України» від 07.11.2008.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/10022008-8208>
92. Указ Президента України № 120/2007 «Про Представника Президента України на Чорнобильській АЕС» від 07.02.2007. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/120/2007#Text>
93. Указ Президента України № 1315/2005 «При призначення О. Рибачука Головою Секретаріату Президента України» від 22 верес. 2005 р.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/13152005-3049>

94. Указ Президента України № 1548/2005 «Питання Секретаріату Президента України» від 4 листоп. 2005 р.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/15482005-3330>
95. Указ Президента України № 181/2016 «Про внесення змін до Указів Президента України від 2 квітня 2010 року № 504 та від 14 липня 2014 року №592» від 28 квіт. 2016 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1812016-19975>
96. Указ Президента України № 220/2021 «Про внесення змін до Указу Президента України від 20 червня 2019 року № 417» від 31 трав. 2021 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2202021-39053>
97. Указ Президента України № 265/2010 «Про першочергові заходи із забезпечення діяльності Президента України» від 25 лют. 2010 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2652010-10157>
98. Указ Президента України № 305/2015 «Про внесення змін до Указу Президента України від 14 липня 2014 року №592» від 30 трав. 2015 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3052015-19083>
99. Указ Президента України № 309/2021 «Про Радника Президента України» від 26 лип. 2021 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3092021-39465>
100. Указ Президента України № 369/2016 «Про призначення І. Райніна Головою Адміністрації Президента України» від 29 серп. 2016 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3692016-20449>
101. Указ Президента України № 384/2018 «Про внесення змін до Указу Президента України від 14 липня 2014 року №592» від 28 квіт.

- 2016 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3842018-25550>
102. Указ Президента України № 417/2019 «Питання забезпечення діяльності Президента України» від 20.06.2019. Офіційне інтернет-представництво. Президент України.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4172019-27609>
103. Указ Президента України № 427/2007 «Про повноваження та гарантії здійснення постійного контролю за діяльністю Служби безпеки України» від 18.05.2007.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4272007-5886>
104. Указ Президента України № 435/2019 «При призначення А. Богдана Керівником Офісу Президента України» від 25 черв. 2019 р.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4352019-27677>
105. Указ Президента України № 436/2019 «Про Положення про Офіс Президента України» від 25 черв. 2019 р. офіційне інтернет-представництво Президента України.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4362019-27681>
106. Указ Президента України № 48/2020 «Про призначення А. Єрмака Керівником Офісу Президента України» від 11 лют. 2020 р.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/482020-32305>
107. Указ Президента України № 504/2010 «Про Положення про Адміністрацію Президента України» від 9 квітня 2010 р.. Офіційне інтернет-представництво Президента України.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5042010-10423>
108. Указ Президента України № 519/2014 «Про призначення Б. Ложкіна Главою Адміністрації Президента України» від 10 черв. 2014 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5192014-17362>
109. Указ Президента України № 571/2010 «Про внесення змін до Указу Президента України від 27 липня 2007 року № 667» від 27 квіт.

- 2010 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5712010-10942>
110. Указ Президента України № 592/2014 «Питання Адміністрації Президента України» від 14 лип. 2014 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5922014-17458>
111. Указ Президента України № 656/2014 «Про Уповноваженого Президента України у справах кримськотатарського народу» від 20 серп. 2014 р. офіційне інтернет-представництво Президента України.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6562014-17554>
112. Указ Президента України № 758/2006 «Про призначення В. Балогі Головою Секретаріату Президента України» від 15 верес. 2006.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7582006-4792>
113. Указ Президента України № 814/2006 «Про внесення змін до деяких указів Президента України щодо Секретаріату Президента України» від 02.10.2006. Верховна Рада України.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/814/2006#Text>
114. Указ Президента України № 826/2014 «Питання Ради з питань судової реформи». Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8262014-17896>
115. Указ Президента України № 997/2008 «Про деякі заходи щодо забезпечення скорочення видатків Державного бюджету України на утримання органів управління» від 04.11.2008.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/9972008-8141>
116. Указ Президента України № 111/2005 «Питання Секретаріату Президента України» від 27.01.2005.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/111/2005#Text>
117. Указ Президента України № 1445/2005 «Про створення Секретаріату Президента України» від 14.10.2005: станом на

- 30 листоп. 2009 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1445/2005#Text>
118. Указ Президента України № 532/2005 «Питання Секретаріату Президента України» від 27.01.2005: станом на 24 берез. 2005 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/111/2005#Text>
119. Указ Президента України № 65/2006 «Питання Секретаріату Президента України» від 26.01.2006.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65/2006#Text>
120. Указ Президента України №352/2011 «Деякі питання Адміністрації Президента України» від 5 квіт. 2011 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/352/2011#Text>
121. Указ Президента України №36/2014 «При призначення А. Ключова Головою Адміністрації Президента України» від 24 січ. 2014 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/36/2014#Text>
122. Указ Президента України №364/2010 «Питання Адміністрації Президента України» від 18 бер. 2010 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3642010-10297>
123. Україна 2016-2017: ознаки прогресу та симптоми розчарування (аналітичні оцінки). Центр Разумкова. Київ. 2016.
URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2016-2017_Pidsumky.pdf
124. Україна 2019-2020: широкі можливості, суперечливі результати (аналітичні оцінки). Центр Разумкова. Київ. 2019.
URL: https://razumkov.org.ua/uploads/other/2020-PIDSUMKI-UKR_ENG.pdf
125. Україна 2020-2021: невинуватені очікування, неочікувані виклики (аналітичні оцінки). Центр Разумкова. Київ, 2020.
URL: <https://razumkov.org.ua/uploads/other/2021-PIDSUMKI-PROGNOZI-UKR-ENG.pdf>

126. Україна-2014: соціально-економічна криза та пошук шляхів реформування. Експерти про стан і перспективи економіки. Громадяни про ситуацію у країні, про владу, її підтримку і відповідальність. Центр Разумкова. Київ. 2014. 60 с.
URL: https://razumkov.org.ua/upload/2014_Ekonomika_crv.pdf
127. Хвіст знов крутить собакою або чого насправді хочуть ПОРАДНИКИ? Українська правда.
URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2005/09/16/3013499/>
128. Хмари над Рибачуком. Українська правда.
URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2006/09/5/3152477/>
129. Цвік М., Ткаченко В., Авраменко Л. та ін.. Загальна теорія держави і права: підручник [для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів]. Право. Харків. 2009. С. 122-125
130. Вибори Президента України 2019 року: офіційна сторінка. Центральна виборча комісія.
URL: https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-prezidenta-ukraini/vibori-prezidenta-ukraini-2019.html
131. Черников А. АП під керівництвом Ложкіна – спецназ реформ без права на помилку. UaInfo. 2015. 30 вересня.
URL: <https://uainfo.org/blognews/1443543261-ap-pod-rukovodstvom-lozhkina---spetsnaz-reform-bez-prava-na.h>
132. Чорна В. Патронатні служби Президента України, Офісу Президента України. Право і суспільство. 2020. № 3(2). С. 106–111.
133. Шаповал В.М. Виконавча влада (теоретичний і конституційний аспекти). Київ, 2016. 82 с.
134. Шеремета Д. Глава Адміністрації президента вважає, що Зеленський переїде з Банкової. Главком. 2019. 17 червня.
URL: <https://glavcom.ua/news/glava-administraciji-prezidenta-zelenskiy-perejide-z-bankovoji-602392.html>

135. Шурхало Д. Судова реформа – перезавантаження почалося. Радіо Свобода. 2016. 30 вересня.
URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28023868.html>
136. Який держбюджет прийняли наосліп. Економічна правда.
URL: <https://epravda.com.ua/publications/2014/01/17/415384/>
137. Якименко Ю., Биченко А., Замятін В. та ін. Україна 2014–2015: долаючи виклики (аналітичні оцінки). Київ: Центр Разумкова, 2015. 56 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD121_2011_ukr.pdf

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційної роботи

Тема «Трансформації апарату президента України: від Секретаріату до Офісу (14 жовтня 2005 р. – 31 грудня 2024 р.)»

Студент: Демченко Дарина Олегівна

Рік навчання, факультет: Третій рік навчання, Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Науковий керівник: Доктор політичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, Кармазіна М. С.

Рецензент _____
_____ (вчений ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали) Дата захисту “ ____ ” _____ 20_ р.

Короткий зміст роботи: У кваліфікаційній роботі розкрито суть трансформацій апарату президента України, які відбулися з 14 жовтня 2005 р., моменту утворення Секретаріату Президента України, до 31 грудня 2024 р. Насамперед нами було концептуалізовано поняття «апарат президента» та здійснено спробу визначення його місця в політичній системі України. Окреслено зміни апарату президента, які відбулися під час президентства В. Ющенка, В. Януковича, П. Порошенка та В. Зеленського. На основі аналізу трансформацій виокремлено особливості динаміки апарату, зміни функціонального наповнення, політико-адміністративної логіки та інституційної конфігурації.

Short summary: The qualification work reveals the essence of the transformations of the presidential apparatus of Ukraine, which took place from October 14, 2005, the moment of the formation of the Secretariat of the President of Ukraine, to

December 31, 2024. First of all, we conceptualized the concept of "presidential apparatus" and made an attempt to determine its place in the political system of Ukraine. The changes in the presidential apparatus that took place during the presidencies of V. Yushchenko, V. Yanukovich, P. Poroshenko and V. Zelensky are outlined. Based on the analysis of the transformations, the features of the dynamics of the apparatus, changes in functional content, political and administrative logic and institutional configuration are highlighted.